DE NIEUWE STEM

4

MAANDBLAD VOOR CULTUUR EN POLITIEK
ACHTSTE JAARGANG / APRIL 1953

DE NIEUWE STEM, maandblad voor cultuur en politiek, verschijnt de 15e van iedere maand onder redactie van
voor Nederland: N. A. DONKERSLOOT / O. NOORDENBOS, secretaris / H. J. POS / JAN ROMEIN / J. SUYS / VICTOR E. VAN VRIESLAND / W. F. WERTHEIM — *voor Vlaanderen:* MARNIX GIJSEN / KAREL JONCKHEERE / JULIEN KUYPERS — *voor Indonesië:* SOEJONO HADINOTO / SUNARIO KOLOPAKING / SOEDJATMOKO — *vertegenwoordiger voor Suriname en de Antillen:* LOU LICHTVELD.
Men wordt verzocht kopij enz. niet te zenden aan de redacteuren persoonlijk, maar aan het Secretariaat der redactie, O. Noordenbos, Hogereinde 19, Ouderkerk a. d. Amstel. Inzendingen worden alleen in behandeling genomen, wanneer de kopij getypt is, postzegels zijn bijgevoegd en het adres op de kopij zelf is vermeld.

Het abonnement loopt van 1 Januari tot 31 December en kost voor Nederland *f* 18.—, België frs 275.—, buitenland *f* 22.50 resp. frs 350.—. Voor leden der W.B.-Vereniging en studenten, ingeschreven aan een Nederlandse of Belgische Universiteit is de prijs *f* 15.— resp. frs 225.—. Losse nummers *f* 2.— resp. frs 30.—. Losse nummers buitenland *f* 2.50 resp. frs 40.—. Jaar-abonnement betaalbaar naar verkiezing per kwartaal of per jaar.

Verkrijgbaar door tussenkomst van de boekhandel.

Uitgave: N.V. WERELDBIBLIOTHEEK

AMSTERDAM	ANTWERPEN
Admiraal de Ruyterweg 545	Lange Koepoortstraat 2
Giro 1677	Giro 316339
Rotterdamse Bank, Amsterdam	Kredietbank, Antwerpen

INHOUD

Gerard Walschap, Oproer in Congo 193
Remco Campert, Treinreis 213
J. P. Sartre, Redevoering over het Volkerencongres voor de Vrede te Wenen 216
Elisabeth Zernike, Gedichten 230
L. Ali Cohen, Nog altijd 233
Arthur Lehning, De verantwoording van een staatsman . . . 237
Adres van de Vredesbeweging „De Derde Weg" 245
Renee, De Ramp 248
Kort Bestek 249
Ex libris 252
M. Nijhoff, The Mother The Wife 256

Gerard Walschap

OPROER IN CONGO

(Romanfragmenten)

De agronoom van de firma en zijn jonge vrouw werden niet gevonden. De twee andere blanke bedienden, Charels, een gepensionneerde koloniaal en Beddegenoot, een jonge gestuikte Bruggeling, boden wat tegenstand voor de vorm. Hun vrouwen namen twee grote zakken handwerk mee. Bezorgd om haar villas en huisraad en om wat ze nog meer moesten meenemen, maar niet het minst ongerust in de opstand, namen ze plaats in de auto als voor een bezoek. Charels lachte de plechtige zwarten gemoedelijk uit. Is het revolutie ja? Sapperdepitjes! En voor hoe lang, jongens? Beddegenoot gaf hun een ernstig welgemeend sermoon.

Noch Monseigneur met zijn twee paters, noch de twee broeders, noch de twee zusters verzetten zich tegen hun aanhouding, maar zij hadden verwacht dat hun trouwe boys, meisjes en beste christenen het zouden doen. Die trouwe schapen zagen alles echter stomverwonderd aan, vol ontzag voor het martiaal optreden van de rebellen, doch zonder enig verzet. Monseigneur hield zich het best. De anderen keken stug of sip en hij lachte hartelijk toen hij aan het hoofd van de groep naar de gevangenis ging, omstuwd van gewapenden en nieuwsgierigen. Hij vond dat zij nergens beter gevangen konden zitten dan in de kerk, op conditie dat Gods huis niet werd ontheiligd en hij dus eerst en voor alles het heilig Sacrament mocht verwijderen. Hij vroeg op wiens gezag dit alles gebeurde, en drukte zijn bewondering uit voor die machtige man, die hij nog niet de eer had te kennen. Wist soms iemand bij toeval hoe hun Johannes zich het verder verloop van de gebeurtenissen voorstelde? Gingen zij in de gevangenis voor een dag, een week, een maand, een jaar of nog langer? Levenslang? Mochten zij misschien ook weten van welke misdaden zij werden beschuldigd? Ik ben nu twaalf jaar in Congo en heb al een en ander meegemaakt, waarvan ik in mijn filosofie nooit had gedroomd, zoals Shakespeare zegt, maar aangehouden en in de gevangenis geworpen, werd ik tot nu toe nog nooit.

Dag Johannes en hij klopte op de muur van de kerk zijn korte kromme pijp uit, met zware kop in snijwerk, zichtbaar een cadeau, die hij bij zijn aanhouding nog vlug had gestopt om een paar teugen te

kunnen doen. Dag Johannes, gij zijt dus de grote machtige Johannes, die ons allen gevangen neemt en gij verwelkomt uwe gevangenen hoffelijk aan de poort van uw kerker. Het is mij aangenaam met u kennis te maken, Johannes. Gaat gij ons ondervragen, aanhoren en vonnissen wegens de misdaden, die wij bedreven hebben, of is onze schuld in uw ogen bewezen en sluit gij ons alleen maar op?

De bisschop scheen het te beschouwen als een conferentie. Hij had in het scholastikaat van zijn orde jaren lang thomistische wijsbegeerte gedoceerd en nooit aan de missie gedacht. Onverwachts had men hem daarvoor gevraagd met formele belofte, dat hij de oude bisschop zou opvolgen. Deze had nog tien jaar geleefd, ook onverwachts. Als gewone missionaris had de door het primitieve Afrika bekoorde professor zijn intellectueel verleden met convictie afgezworen, maar sinds hij als bisschop weer meer in contact was met ontwikkelde hooggeplaatsten, keerde de professorale gespraakzaamheid terug.

Kom binnen Monseigneur, zei Johannes strak, uw vragen zullen beantwoord worden. Als u een zwarte was en de blanken sloten u op, zou u stampen en slagen krijgen en geen vraag mogen stellen, maar wij zwarten doen dat niet.

Ik vraag u wel excuus, Johannes. Wij zijn hier met acht blanke paters, broeders en zusters. Heeft een van die acht ooit een zwarte gestampt en geslagen, ooit een zwarte opgesloten of hem belet een vraag te stellen? Kunt gij ons één zwarte brengen, die dat in geweten van ons getuigen kan?

Ik zal u antwoorden, Monseigneur. Mannen, luistert naar mij. Is er iemand onder u die nooit stampen en slagen gekregen heeft van een blanke? Wie nooit stampen en slagen gekregen heeft van een blanke, steekt de vinger op. Tel de vingers, Monseigneur.

Ik zie geen vingers, Johannes, maar ik zie wel dat gij een verbitterd man zijt. Nu, anders zoudt gij deze dwaasheid niet doen. Ik denk ook dat ge een verstandige jongen zijt, die van de blanken al veel geleerd heeft, misschien meer dan goed is voor u. Maar van logica, vriend, hebt ge zeker nog niet gehoord. Ik stel u een vraag, ge zegt dat ge antwoordt en ge antwoordt niet. Al uw jongens zijn door blanken geslagen geworden, maar ik heb u gevraagd of iemand van ons acht dat gedaan heeft.

Ik zal u antwoorden, Monseigneur. Een paar dagen geleden werd hier een pater vermoord. Meer dan vijftig zwarten werden halfdood geslagen. U hebt ons niet mishandeld, maar zij hebben de pater ook niet vermoord en zij werden toch geslagen. Vele andere zwarten zijn

gevlucht. Zij werden met geweren achtervolgd gelijk de luipaarden. Waarom klaagt u dan als ik u opsluit zonder u leed te doen?

Goed geantwoord, Johannes, maar nu een andere vraag. Als het de blanken niet toegelaten was zwarten te mishandelen om een moord, die zij niet bedreven hadden, is het u dan toegelaten, blanken gevangen te nemen wegens mishandelingen waaraan zij niet plichtig zijn?

Neen, Monseigneur.

Prachtig, dat strekt u tot eer, maar waarom doet gij het dan?

Ik zal u antwoorden, Monseigneur.

Laat mij er eerst nog iets bijvoegen, jongen. Ge vertelt mij wat blanken hier na de moord hebben gedaan. Maar kijk rondom u in Congo. Een van de paters zegt mij daarjuist, dat ge met uw meester veel gereisd hebt. Herinner u wat ge hebt gezien. Hoe het gouvernement optreedt met zijn administratie, zijn gerecht en zijn openbare macht. Wat de missies doen. Weegt het kwaad dat hier gepleegd is niet op tegen het goed, dat de blanken hebben gedaan? Waarom behandelt gij ons voor het mindere kwaad zonder enige consideratie voor het meerdere goed, waaraan wij werkelijk hebben meegeholpen.

Monseigneur, ik heb veel gereisd en gezien wat de blanken hebben gedaan, maar ik heb geen zwarte gezien die er hen voor bedankt.

Oh, oh, Johannes.

De zwarten bewonderen u, maar beminnen u niet.

Oh, oh, Johannes.

De zwarten denken dat al wat de blanke doet uitsluitend dient om hemzelf rijk te maken en dat hij anders absoluut niets voor hen zou doen.

Wat horen mijn oren Johannes! Ook de missionarissen niet?

Ik zal u antwoorden, Monseigneur. Er zijn dertien millioen zwarten in Congo. Vraag hun of zij willen dat de blanken weggaan tot de laatste man. Meer dan twaalf millioen zullen zeggen ja.

Niet waar, Johannes, niet waar, vriend, volstrekt niet waar. Het zou trouwens de grootste ramp zijn, die u zou kunnen overkomen.

Zeker Monseigneur. Maar het zou ook de grootste schande zijn, die u zou kunnen oplopen. Wij hadden niets, wij wisten niets, hoe gelukkig hadt gij ons kunnen maken en nu haten wij u.

Ik denk, zei de bisschop in het Vlaams om door Johannes niet verstaan te worden en hij keerde hem de rug toe, ik denk dat wij beter doen binnen te gaan. Die kerel is op ons kosten een meeting aan 't geven, ik had er eerder moeten aan denken. Het is niet de eerste de beste. We zullen hem klein krijgen, maar we moeten het binnen doen

in besloten kring. Zolang hij daar met ons spreekt, spreekt hij buiten niet met het volk, dat is ook iets waard.

* * *

Gij hebt mij vragen gesteld en ik heb ze beantwoord, nu zal ik u vragen stellen, blanken. Uw eerste en laatste woord is macaque. Wij zijn voor u geen mensen. Wij zijn u niet waard dat gij ons aanspreekt. Gij meent ons om de tuin te kunnen leiden. Gij lacht met al wat wij zeggen of doen. Gij kwetst ons en dat komt er niet op aan. Wij zijn voor u minder dan honden, antilopen en gazellen. Die neemt gij in uw huis, zij doen niets voor u en gij hebt ze lief. Wij doen alles voor u en ons veracht gij. In het park Albert verzamelt gij olifanten, apen, nijlpaarden, giraffen, leeuwen, luipaarden, jakhalzen, krokodillen en wilde katten. Niemand mag ze doden, niemand kwaad doen. Sinds gij in ons land zijt, leven zij gelukkiger dan tevoren. Ons alleen maakt gij ongelukkig. Het zijn dieren die kwaad doen, tuinen verwoesten, geiten en kippen verslinden, mensen aanvallen en tot niets dienen. Wij doen niemand kwaad, wij dienen u. Zij hebben een deel van ons land gekregen zo groot als uw eigen land en ons hebt gij ons land afgenomen. Onze wilde beesten bedanken u, onze mensen verwensen u. Als wij macaques zijn, behandelt ons als macaques. Die laat gij gerust. Laat ons gerust. Gij zegt dat wij wreed zijn voor de dieren en dat gij ze beschermt. Dieren beschermen en wreed zijn voor mensen, is dat uw beschaving?

Wij zijn geen macaques, blanken. Des avonds zitten wij bij een houtvuur voor onze hutten en spotten met de blanken die alles weten, kunnen en zien, maar niets van ons begrijpen. Wij verbergen u van alles en gij ziet het niet, wij maken u van alles wijs en gij gelooft het, wij foppen u waar ge bij staat en gij loopt er in, wij houden ons dom en gij denkt dat wij het zijn. De macaques leiden de blanken bij de neus en hebben er plezier in. Eenmaal op tien betrapt gij ons, dan noemt gij ons leugenaars, dieven en bedriegers. Oh! Oh! Oh! Beliegt en bedriegt gij elkander niet? Beliegt en bedriegt gij ons niet? Hebt gij andere wetten dan wij? Wij zijn goed en trouw voor onze vrienden en voor onze vijanden hard. Gij leert het ons anders, maar gij doet hetzelfde. Gij en wij zijn vijanden. Gij zijt de sterkste en gebruikt geweld, wij de zwakste en wij gebruiken list. Handelt gij anders onder elkander? Neen, blanken. Ik ken u en ik zeg neen.

Weest onze vrienden en wij zullen trouw en eerlijk zijn. Ziet onze hutten niet, zij zijn vuil. Ziet onze spijzen niet, zij doen u walgen. Ziet

onze kleur niet, zij stoot af. Maar ziet dat wij mensen zijn. Ziet dat wij liefhebben. Ziet ons geluk om een goed woord, onze droefheid om een snauw, onze bitterheid om een onrecht. Ziet dat wij lachen, schreien, treuren. Ziet dat wij nadenken. Ja, blanken!

Wij hebben u jaren gediend en gadegeslagen, wij hebben nagedacht. Gij zijt hier gekomen. Zonder ons iets te vragen hebt gij uw zin gedaan. Die tijd is voorbij. Gij zijt hier in ons land. Wij willen uw wil niet meer vernemen door de chicote. Gij moet met ons spreken. De besten onder u zeggen dat wij kinderen zijn. Voedt gij kinderen op met de chicote? Spreekt gij niet met kinderen? Welnu, spreekt met ons, spreekt zo dat wij het verstaan.

Johannes, zei de bisschop en stond op van een van de kerkbankjes, waarop hij gezeten was tussen de andere blanken, min de vier zusters die rondliepen, de twee vrouwen die in een biechtstoel zaten met hun handwerk en Van Aspengouwen en Raemsaeck, die wat verder gewoon op de grond zaten tegen de muur, Johannes ik zie dat gij nog veel te zeggen hebt, en ik hoop dat ge het ook zult doen. Maar gij vraagt ons met u te spreken en ik wil daar op ingaan om te antwoorden op wat gij nu reeds hebt gezegd. Neem daarna weer het woord en wij zullen weer antwoorden. Zeg al wat gij op het hart hebt, alles moet nu eens gezegd worden en wij zullen spreken tot wij elkaar als goede vrienden verstaan.

Gij hebt de blanken beschuldigd. Ik ben ook een blanke, dus ik ben ook beschuldigd. Nu zal ik u zeggen wat ik hier in Congo heb gedaan en dat is wat alle paters, broeders en zusters doen. Ik heb u niet gesteld beneden de wilde dieren, ik heb u beschouwd als mijns gelijke voor God, mijn broeder in Christus en ik heb u ook zo behandeld. Ik heb u nooit belogen, maar gij mij dikwijls. Ik heb u nooit geweld aangedaan, maar gij hebt mij gevangen genomen. Ik heb u werkelijk lief gehad. In mijn land, mijn klooster, mijn familie had ik het beter dan hier. Vrijwillig heb ik ze voor u verlaten en omdat ik u zo lief heb gehad, haat gij mij. Nu moet ik met u spreken. Ik heb nooit iets anders gedaan. Vriendelijk heb ik met u gesproken om u zelf met uw eigen verstand te doen inzien dat ik u de goede weg, de waarheid wees en het leven. Al wat ik gezegd heb, hebt gij gehoord, want ook gij zijt een leerling van onze missieschool. Wat moet ik daar nog bijvoegen, Johannes?

Johannes sloeg over naar de redenaarskunst van zijn volk en brak los:

Zwarte, gij moet mijn God dienen.

Waarom, blanke missionaris?

Omdat ik tot u gekomen ben, omdat ik u liefheb. En gij moogt maar één vrouw kopen.

Waarom, blanke missionaris?

Omdat ik tot u gekomen ben, omdat ik u liefheb en omdat de blanke maar één vrouw koopt. En gij moet mij uw zonden vertellen.

Waarom, blanke missionaris?

Omdat ik tot u gekomen ben, omdat ik u liefheb. En gij moet bidden en kleren dragen en een stenen kerk bouwen.

Waarom dat alles toch, blanke missionaris?

Omdat ik tot u gekomen ben, omdat ik u liefheb.

Blanke missionaris als gij mij zo liefhebt, laat mij gerust. Keer terug naar uw land als het daar zoveel beter is. Hier zijt gij minder gelukkig en gij maakt mij ongelukkig.

Gij wilt met mij spreken, blanke missionaris, en gij hebt reeds gesproken. Al wat gij mij gezegd hebt moest ik niet weten. Gij hebt mij gezegd dat mijn geloof vals was, maar het uwe is niet beter. Gij hebt mij gezegd dat ik kleren moest dragen. Kom ik in uw land prediken, dat gij naakt moet lopen? In uw land moet men kleren dragen, omdat het er koud is, in mijn land moet men naakt lopen omdat het er warm is. Gij hadt zelf uw kleren moeten afleggen inplaats van er mij te geven. Gij hebt gezegd dat ik maar één vrouw mag hebben. Zo belet gij mij rijk te worden. Gij hebt gezegd dat ik de tovenaar en de geesten niet moet vrezen en gij hebt mij een grotere schrik aangejaagd met uw God en uw hel. Dat alles moest ik niet weten. Gij moest mij bevrijden en gij hebt mij een ander juk opgelegd.

Ik hoor, Johannes, zei de bisschop, dat gij nog wat anders hebt gehad dan het onderricht van de missieschool, en daarvan hebt gij meer onthouden. Ik heb u gezegd dat er maar één God is, dat hij zijn Zoon op aarde heeft gezonden, dat die Zoon daar een kerk heeft gesticht en dat gij hier en hiernamaals slechts gelukkig kunt zijn door te leven in die kerk. Gij moet dat niet doen omdat ik u liefheb, maar in uw eigen belang. Gij moet het niet doen omdat ik het zeg, maar ik zeg het om u met uw eigen verstand te doen begrijpen, dat gij het doen moet. Gij wilt naar Kin gaan, Johannes en bij vergissing gaat ge naar Luluaburg. Ik zeg u dat ge u vergist en ik wijs u de goede weg. Ik doe dat uit vriendschap want een vijand zou ik laten verloren lopen. Maar gij moet de goede weg niet nemen omdat ik uw vriend ben of omdat ik het zeg, maar omdat het werkelijk de goede weg is.

Blanke missionaris, ik antwoord u. Ik wil niet naar Kin en ook niet

naar Luluaburg, ik wil naar de beschaving en ik zie dat andere blanken daar gekomen zijn zonder uw weg te volgen.

En lopen die naakt en hebben die vele vrouwen, riep dokter Persoons opeens, zo maar, omdat hij de apologie van de bisschop vervelend vond en het Johannes moeilijk wou maken.

Neen, mijnheer de dokter, maar toch volgen zij een andere weg dan de missionaris en als er nog een derde weg is naar de beschaving, een weg voor zwarten alleen, dan willen wij die nemen.

Alleen het feit dat een zwarte hem vierkanter tegensprak dan een blanke, maakte de dokter plots woedend. Luister eens, vriendje, ik volg ook de weg van de blanke missionaris niet, maar dat gij staat te tieren, dat ge van zijn weg niet weten wilt, is niet gepermitteerd. Zonder die blanke missionaris zoudt gij hier nog als een aap in uw bossen leven. Zonder die blanke missionaris zou hier geen enkele andere blanke zijn. Hij was hier het eerst, hij heeft het grootste werk gedaan. Hij heeft u opgezocht in uw bossen, zijn hut naast de uwe gebouwd, in uw vuil en uw ziekten gewoond. Als ge het land gezien hadt en het klooster dat hij voor u heeft verlaten, zoudt ge in de grond kruipen van schaamte voor wat ge daarjuist hebt gezegd. Als gij tot ons kunt spreken is het dank aan de blanke missionaris en de woorden die hij u geleerd heeft, gebruikt ge nu om hem uit te schelden. Houd uw zwarte smoel toe.

Johannes stond een moment verslagen, verstrakte en sloeg de ogen neer. Charles pinkoogde naar de dokter dat het zo is, dat men tegen die zwarte rekels spreken moet. Celestin verheugde zich in de eerste nederlaag van Johannes en riep luid, zonder op te kijken: Idioot, het woord waarmee hij Johannes daarstraks reeds had gekwetst. Hij stak hetzelfde mes nog eens in dezelfde wonde en draaide het om. En Johannes maakte een sprong in de lucht.

En ik zal mijn zwarte smoel niet toe houden. En ik zal de blanken neerschieten als zij een grote smoel opzetten. Ik zal ze neerschieten terwijl dààr de substituut aankomt met de force publique. Ik zal de substituut neerschieten. En dan zal ik zelf vallen onder de kogels van mijn zwarte broeders. Maar mijne broeders zullen vernemen waarvoor ik gevallen ben. Zij zullen nadenken. 's Avonds rond het houtvuur zullen zij fluisteren. Onze broeder Johannes had de blanke in zijn macht en wij hebben hem neergeschoten. Waarom doden wij onze zwarte broeders, die ons redden? Blanken, hoort. Ik ben de meester, ik beveel. Spreekt met mij en sluit vriendschap of sterft.

Alleen de bisschop kon antwoorden, alhoewel ook hij niet onmiddellijk. De ene had de geschiedenis lichter opgenomen dan de andere,

niemand had gedacht dat zij werkelijk ernstig was. Nu voelden allen dat het om hun leven ging. Deze jonge man was in staat hen met zijn trawanten een voor een neer te schieten. Op staande voet, over een uur, vanavond, morgenvroeg, maar onbevreesd en ongenadig. De bisschop nam zo goed het ging de schijn aan zich op zijn gemak te voelen en aanvaardde Johannes' voorstel met hem te spreken en vriendschap te sluiten. Daarvoor waren de blanken in Congo. Zij verschilden wel van mening over het beste middel daartoe, zachtheid of kracht, maar allen beoogden dezelfde verstandhouding. Er rezen wel misverstanden tussen blank en zwart en helaas zij namen eerder toe dan af, maar een ding moest Johannes goed voor ogen houden, geen enkele blanke wilde vijand, allen wilden vrienden zijn en laat ons nu met ons gesprek voortgaan.

Neen, zei Johannes. Hij scheen zeer kalm, sprak met rustige, zelfzekere nadruk. Ik heb niets voor ogen te houden. De blanken moeten voor ogen houden, dat het met hun almacht uit is. Ik verlaat u. Ik weet niet of ik terugkom om te spreken. Maar als ik terugkom moeten alle blanken hier bij elkaar zitten, behalve de zusters die werk hebben. Die personen daar tegen de muur tarten en vernederen mij. Zij denken: straks komt de force publique en schiet hem neer. Ik vrees de dood niet, maar ik vrees ook niet te doden. Als ik met u spreek is het uit eerbied voor uw beschaving, uit dank om wat ik er van ontvangen heb, uit verlangen om met u samen te werken. Maar als gij spuwt in de hand, die ik uitsteek, zal ik niet spreken maar schieten. Ik ga nadenken om goed te weten wat ik moet doen en het goed te doen.

Minuten lang staarden de blanken naar de deur waardoor hij mannelijk en waardig was verdwenen.

* * *

Dit was ons land, zeide hij met de handpalmen naar de grond. Of wij beschaafd of onbeschaafd waren, gelukkig of ongelukkig, arm of rijk, goed of slecht, dit was ons land. De blanken hadden niet het recht het ons te ontnemen. Of zij met goede bedoelingen kwamen of met slechte, wij wilden het niet en daarom mochten zij het niet. Als een buurman onze hut wil nemen, slaan wij hem er uit. Als een ander dorp het onze wil hebben, verjagen wij het. Komt een andere stam afzakken, wij doen hem oorlog aan. Dat is ook uw wet, blanken, en uw recht. Gij voert wreder oorlogen dan wij. Als uw blanke vijand alleen maar doodt en steelt, veracht gij hem dan minder dan wanneer hij u zijn wet oplegt en zegt dat die beter is? Neen! Met roven en moorden

verarmt en pijnigt hij u, met zijn leer en wet doodt hij uw ziel. Gij haat zijn hoogmoed dieper dan zijn wreedheid. Gij ziet dat hij beter is en gij wilt het niet toegeven omdat hij een vreemdeling is en hoovaardig.

Ik heb de tijd niet beleefd toen de blanke niet hier was. Ik ben naast een blanke opgegroeid en kan u niet haten. Ik heb uw taal beter geleerd dan de mijne. Andere boys leren er genoeg van om zich te behelpen, évolués leren ze om hun zwarte broeders te overbluffen, ik heb getracht te spreken en te denken zoals mijn meester om voor hem zoveel waard te zijn als een blanke. Mijn moeder zegt dat ik haar taal spreek zoals een blanke. Maar ik heb ook lief al wat de zwarte lief is. Als wij des avonds de pracht van uw villas en autos hadden verlaten, de verblinding van uw groot verstand, waren wij tesamen tussen onze hutten, één met het bos. De ouderen vertelden de verhalen, die gij opschrijft, van dieren, geesten en het verleden. Er is een onzichtbare wereld, heilig voor ons, die gij niet kent en die gij vertrapt. Het is een wereld van eenzaamheid en stilte, vrees en weemoed, rust en vrede, zorgeloosheid en blijdschap, liefde voor ons land, heimwee naar het verloren geluk van onze toestand voor uw komst.

Bewijst ons niet dat wij toen ongelukkig waren en nu gelukkig zijn. Hoe meer gij dat doet, hoe meer gij ons vernedert en beledigt. Misprijst niet wat wij liefhebben. Pronkt niet met het goed dat gij gedaan hebt, gij doet ons voelen dat wij niet tesamen horen, dat gij goed noemt wat ons tegenstaat, slecht wat wij liefhebben en niet weet wat gij hier doet. Wij hebben u kinderlijk bewonderd, gij hebt ons veracht. Wij hebben het uwe met het onze gewogen, gij weegt het uwe met niets. Dat is uw hoogmoed.

Denkt, blanken, aan de duizenden die nog in het binnenland leven met één hoop, dat gij zo lang mogelijk wegblijft. Dan zult gij begrijpen wat ik gezegd heb, dit was ons land en gij hebt niet het recht hier te zijn. Spreekt niet over het ware geloof, spreekt niet over welstand, orde, vrede, hygiëne, christelijke beschaving. Uw komst wordt als een bedreiging beschouwd door de zwarten die u niet kennen en als een ongeluk door de zwarten die u kennen. Gij heerst met geweld in een land, dat niet van u is, gelijk uw blanke vijanden in uw land en omdat uw macht over ons groter is, wordt gij meer gehaat.

Beddegenoot stond recht, Johannes vroeg hem met de hand geduld.

Dit is niet mijn einde, blanken, het is mijn begin, maar het is het voornaamste. Al wat nog komt is niets als ik u hiervan niet kan doordringen.

Doordringen? Wij zijn er diep van doordrongen, vriend. In onze voorbereidingscursus hebben wij niets anders gehoord, zei Beddegenoot.

Des te beter als ge het eens zijt, laat Johannes dan voortspreken.

Eens, pater Rik? Absoluut niet. Is er geen verschil tussen de Duitsers die België overrompelen en de Belgen die in Congo zijn?

Neen. Het Belgisch gezag in Congo en het Duits gezag in België zijn gevestigd met de wapens.

Dat weet ik, pater Rik.

Goed dan. Meer heeft Johannes niet gezegd en als wij dat voor ogen houden zal onze koloniale houding eindelijk anders worden. Laat hem voort spreken, meneer.

Neen, pardon, ik vraag het woord.

Spreek, zei Johannes.

De mens, Johannes, zei Beddegenoot, is niet geschapen zoals wij nu zijn. Hoe hij er uitzag in het begin weten we niet, maar hij is van een laag peil vertrokken en langzaam veranderd langsheen zijn weg door de tijden. Of dat een weg is naar omhoog of omlaag, beter of slechter, een doel of niets, dat laat ik daar. Een zaak is zeker, hij moet die weg op. Iets dwingt hem alles te willen weten en zijn toestand te verbeteren. Op deze weg was het ene volk altijd verder dan het ander. De Babyloniërs zijn voorop geweest, de Egyptenaren, de Grieken, de Romeinen. Vroeger dacht men dat de volkeren dit om de beurt moeten doen en dan weer rusten, omdat beschaving een inspanning vraagt, die men niet kan volhouden. Nu weten we dat ze altijd toevallig is ondergegaan en van nu af duurzaam is. Wat wij nu weten en kunnen, kan niet meer verloren gaan en breidt zich uit over heel de wereld. Gij hebt gezegd Johannes, dat gij ons aan het werk gezien hebt en liever terugkeert naar uw toestand van voor onze komst. Dat is niet waar. En als het waar is, is het onmogelijk.

Is er één zwarte die niet het verstand en de weelde van de blanke wil hebben? Neen! Ieder mens op deze aarde wil meer weten, meer bezitten, aangenamer leven. Er zijn er die liever dom blijven omdat ze niet graag naar school gaan, liever arm omdat ze niet graag werken, maar dat is iets anders. Meer kennis en comfort wil iedereen. Dat maakt beschaving onvermijdelijk. De zwarten die liever tachtig jaar teruggaan, kunnen het niet. Zij zouden missen wat wij hun gebracht hebben, hun primitief geluk niet kunnen terugvinden en dat van de beschaving niet kunnen opbouwen.

Neem mij niet kwalijk, meneer, riep pater Rik, maar als wij hier

vijf jaar wegblijven ziet Congo er weer uit zoals in de tijd van Stanley. Dat verlangen naar kennis en comfort bestaat alleen in uw verbeelding.

Ja en neen, pater. Dit volk leefde nog in het ijzertijdperk. Wij dwingen het in één eeuw tienduizend jaar in te lopen. Wij stellen ons niet voor wat dat betekent. Oude mensen in Europa kunnen het modern rhythme niet bijhouden en wij zeggen dat de zwarte niet vatbaar is voor beschaving omdat hij geen tienduizend jaar kan overslaan. Vijf jaar zonder ons en Congo is weer de Congo van Stanley. Maar waarom? Omdat wij van de zwarte meer hebben gevraagd dan een menselijk wezen presteren kan. Hij is moe, zo moe dat hij zich zelfs niet meer voortplant. Maar het zal dan niet de Congo van Stanley blijven. De beschaving zal hier dan evolueren zoals overal elders, langzaam, natuurlijk en uit zichzelf. De beste elementen zullen zich opwerken en hun volk in honderd jaar geleidelijk meetrekken op een weg, die wij het in tien jaar willen doen afleggen.

Meneer, als de blanken vandaag Congo verlaten, zullen ze het binnen tienduizend jaar exact terugvinden zoals Stanley. Gij spreekt over uw beschaving als over de beschaving en ge luistert niet naar Johannes, die spreekt over zijn beschaving. Is de uwe beter? Laat Plato, Aristoteles, Thomas van Aquino, Shakespeare, Newton en Kant komen en zij zullen u zeggen dat van de uwe nooit iets goeds kan komen en dat die van de zwarten juist een beetje ontwikkeling en hygiëne nodig heeft.

De paters trokken van weerskanten aan zijn witte pij, hij knikte geruststellend dat hij niet de volle lading ging geven, maar Beddegenoot vloog reeds het bloed van een Brugse woede naar het hoofd.

Ja, de Mechelse catechismus en teinture d'iode tegen schurft, zweren, lupus en djiks, meer niet he pater?

En pater Rik die van niet ver van Brugge was:

Ja, werken, arriveren, eten, zuipen, uitgaan, rijden, reizen, vliegen tot ge er van kreveert, dat is beschaving he meneer.

De bisschop maakte er een eind aan, ze moesten denken dat dit een gesprek was met Johannes. Beddegenoot hernam kalm.

Johannes, ge hebt nog iets anders vergeten. Een beschaving zaait zich onvermijdelijk uit. Ze bouwt betere schepen, ontdekt er nieuwe landen mee en vergroot haar handelsmarkt. Ze moet zich wapenen tegen vijanden, die haar rijkdom benijden en breidt er haar grondgebied mee uit. Ze produceert en moet in de vreemde grondstoffen halen en haar producten verkopen. Dat kan niet anders. De blanke is niet in uw land omdat hij dat recht heeft, hij moet er niet uit gaan

omdat hij hier niet mag zijn. De blanke is hier omdat hij boten, treinen, autos, vliegtuigen en geld heeft, omdat hij uw land nodig heeft, de blanke is hier omdat hij niet anders kan, omdat hij moet.

Johannes heeft niet betwist dat hij moet, hij heeft gezegd dat hij niet mag.

Gij wilt mij doen zeggen, pater Rik, dat de enige rechtvaardiging van onze aanwezigheid het brengen van de godsdienst is. Ik betwist of beaam dat niet, ik laat dat eeuwenoud twistpunt van de blanken buiten kwestie. We zullen dat onder ons bespreken. De blanke is hier omdat zijn beschaving er hem toe dwingt en hij mag hier zijn omdat de zwarte niet anders kan dan die beschaving willen.

Onzin, meneer. De zwarten hebben twintig duizend jaar op dezelfde manier geleefd zonder te talen naar uw beschaving, ze konden zo nog honderdduizend jaar voort met een prauw, een visnet, een pijl en een boog.

Onzin, pater. Wij blanken hebben honderdduizend jaar geleefd zoals de zwarten, wat bewijst dat? Dat we al die tijd tot niets beters bekwaam waren, niet dat we geen beschaving wilden. En is hier geen vooruitgang geweest? Heeft uw lieve Heer uw lieve zwarten geschapen met prauw, visnet, pijl en boog erbij? Hebben ze die niet zelf uitgevonden en verbeterd? Ging de vooruitgang bij ons sneller toen wij in het stadium leefden waarin wij hen gevonden hebben? Zij hebben gestreefd zoals wij en toen wij lang geleden in hun stadium verkeerden ging het bij ons niet sneller vooruit dan hier. Zij verlangen naar onze kennis en macht, zij moeten onze weg op, het is het lot van al wat mens is.

Nog eens onzin, meneer. Er is maar een beschaving die vooruit wil en ze gaat er aan kapot. Al de andere staan stil en het zijn de beste. Zie naar Azië en Afrika.

Ik zie naar Azië, pater Rik en naar Afrika en ik zie dat al uw betere beschavingen daar wegsmelten gelijk sneeuw voor de zon voor de onze.

Ge ziet niet goed, meneer, of ge ziet scheel, ze smijten ze weg, ze smijten ons buiten.

Wat smijten ze buiten, de blanken of de blanke beschaving?

Allebei, meneer.

Pater Rik, ge loochent moedwillig de bekende waarheid.

Neen meneer, ik heb de moed de waarheid in de ogen te zien.

Het is ongehoord. Ge spreekt van China, en Indië, keren die terug naar hun oude beschaving? Communistisch China? Als ge niet zwijgen wilt voor uw confraters, zwijg dan tenminste voor Johannes.

Ik spreek voor Johannes.

Ge misleidt Johannes. Hij misleidt u, Johannes. De andere missionarissen zijn het niet met hem eens. Ik heb u zien knikken toen ik zei dat wij hier zijn omdat we moeten en hier mogen zijn, omdat gij niet anders kunt dan willen wat wij u brengen. Gij hebt dat verstaan. Ik ga verder, Johannes. Gij hebt als kind met een blank kind gespeeld en als gij ruzie hadt, hebt gij gedacht dat zij voortkwam uit het feit, dat hij blank was en gij zwart. Is het niet zo? Natuurlijk. Maar gij hebt ook met zwarte kameraadjes gespeeld en hebt gij met hen minder ruzie gemaakt?

Meer, glimlachte Johannes met een blik naar Celestin, die niet opkeek.

Ziet ge wel. En uw voorouders zijn ontevredener geweest over hun zwarte koningen en de Arabieren dan gij over ons. Van langsom luider zullen uw évolués schreeuwen over de wreedheden van de blanken en hun hoogmoed en zij zullen onze misdaden toeschrijven aan ons ras en onze kleur. Daar is niets tegen te doen. Al wat wij vragen is dat enige zwarten, die werkelijk verstandig zijn en hun volk kunnen leiden, inzien dat al die dingen onvermijdelijk waren. Als gij zwarten in den vreemde een volk hadt gevonden, dat even ver ten achter was, zoudt gij precies hetzelfde hebben gedaan. De zwarte leiders die dat inzien zullen niet zeggen, dat blank en zwart niet samen horen, zij zullen ons niet haten. Wanneer zij van ons het bestuur van hun land zullen overnemen zullen zij ons niet wegjagen. Ze zullen weten dat zij alles aan ons te danken hebben en dat blank en zwart elkaar nooit kunnen missen.

Johannes knikte. Hij was nederig dankbaar. Hij had veel geleerd. De verzoening scheen mogelijk geworden.

* * *

Zij had voor Johannes plaats gemaakt tegenover pater Rik. Aan het eind van een lange stilte pakte deze hem opeens met beide handen bij de kraag, keek hem aan met oergermaanse woestheid en zeide over zijn schouder tot Edward in zuiver West-Vlaams hoe spietig het was dat de jongen die taal niet en verstond, omdat hij het hem daarin wat beter kon zeggen dan in 't Frans.

Luister, mijn brave vriend. Gij zijt een zwarte, hee. Gij hebt een minderwaardigheidsgevoel, hee. Gij denkt dat de blanke meer verstand heeft dan de zwarte, hee. Dat een zwarte nooit zo slim kan worden, hee. In geen duizend jaar, hee. De blanken zeggen en den-

ken dat ook, hee. Gij denkt dat gij ons daarom altijd zult nodig hebben, hee. En de minderen blijven, hee. Ge weet het, maar het hangt u de keel uit, hee. Vooral dat ze 't u laten voelen, hee. Zeg het maar rechtuit, dat is geheel uw revolutie, hee. Zonder dat mochten hier tien paters vermoord zijn en duizend zwarten geradbraakt, hee, ge zoudt niet verroerd hebben. Zeg het maar, ik ben uw vriend, is 't waar of niet? Ha! Hewel, jongen, ge hebt gelijk, ik zou het ook doen.

Maar! Ge vergist u. Luister goed met al uw oren, ga weg en vertel het aan iedere zwarte die ge tegenkomt totdat hij het gelooft. Gij zijt niet minderwaardig. Luister goed, ik herhaal het. Gij zijt niet minderwaardig. Gij zijt een beetje ten achter en dat heeft niets te betekenen. De zwarten in Amerika, volk van hier, ginder in slavernij gehouden en nu nog altijd geïsoleerd, bewijzen dat zij de blanken waard zijn. Uw volk heeft bewezen dat het zonder de blanken omhoog kan. Gij hebt hier in Afrika beschaving gehad, toen wij in West-Europa nog niet wisten wat beschaving is.

Als de blanke zegt dat gij geen beschaving hebt, antwoord: Wat weet gij daarvan? Leer mijn taal, leef dertig jaar in mijn hut en spreek dan. Als hij zegt dat ge lui zijt, vraag hem: Hebt gij voor de Duitsers gewerkt? Als hij zegt dat ge hem beliegt, bedriegt en besteelt, vraag hem: Wat doet gij hier in Congo met ons, wat doet gij in België onder elkaar? Als hij zegt dat ge wreed zijt, mensenvlees eet, uw vader en moeder doodt als ze het kwaad oog op iemand hebben geworpen, vraag hem: Wie heeft de heksen verbrand? Wie heeft de Roodhuiden uitgeroeid? Wie heeft de Joden vermoord? Wie heeft uw steden gebombardeerd?

Ge kunt nog niet lezen, schrijven en rekenen, maar uw verstand is zo goed als het onze en uw geheugen beter. Laat u niet overbluffen, jongen. Toen bij ons de eerste trein reed, honderd jaar geleden, gingen de mensen van mijn dorpje uren ver om hem te zien voorbijrijden precies zoals gij. Toen het eerste vliegtuig overvloog sloegen velen een kruis, want ze dachten dat het de duivel was. Boeren, die hun eerste radio kopen en hem omdraaien, springen weg als hij begint te ronken, want ze denken dat hij gaat ontploffen.

De mens is overal dezelfde, maar de domme, hoovaardige blanke wil het niet weten. Vier honderd jaar geleden vroeg hij zich in zijn universiteiten nog af of de vrouw ook een ziel had. Over honderd jaar zult gij in de universiteiten van Kin, Coq, Cos en Eville bespreken of wij in de 20e eeuw ja dan neen beschaafd waren en gij

zult zeggen: Neen, want zij dachten dat beschaving onmogelijk is zonder wit vel. Neen, want de Duitsers dachten dat men er blauwe ogen en blond haar moet voor hebben. Neen, want de Engelsen geloofden dat men op hun eiland moest geboren zijn.

Ik steek het in uw twee oren en schud u om het er diep te doen in zakken: Mens is Mens. Dat is het loden kogeltje in het celluloïden clowntje van blanke kleuters. Gooi het waar ge wilt, het komt er altijd mee recht. De blanke denkt dat ge met dat kogeltje in u gevaarlijk wordt voor hem. Ik steek het in u om u ongevaarlijk te maken. Gij zijt zo goed als de blanke en elke blanke die u vernedert, macaque noemt, klein houdt om groot te schijnen is minder goed. Het is een évolué, een blanke évolué, die van onze grootste geleerde, Thomas van Aquino, zou zeggen dat hij onbeschaafd was omdat hij met zijn handen at zoals gij.

Johannes lachte zijn schone witte tanden bloot, terwijl pater Rik hem schudde.

Het zit er in, goed diep. Laat ze nu met u doen wat ze willen, altijd zult ge recht komen, sterk, schoon, moedig. En jaagt gij mij nu uit het land, schiet ge mij dood omdat ik u dat gezegd heb?

Neen, zei Johannes ernstig, gij zijt een goed mens.

* * *

Monseigneur, de dokter, Beddegenoot, ieder had iets te zeggen. Johannes ook, hij sprak eerst en negeerde Charels, hij antwoordde pater Rik.

Het was volgens hem niet goed dat alle zwarten het loden bolletje nu reeds kregen. Vele zwarten willen uit luiheid achterlijk blijven. Die mag men natuurlijk niet zeggen dat zij zo goed zijn als de blanken. Andere zwarten denken werkelijk dat zij beter zijn dan de blanken. Zij hebben dus reeds een loden bolletje dat veel te zwaar is.

Johannes had nog veel meer te zeggen. Hij moest zich verontschuldigen dat hij de meningen en vragen van veel lezen en nadenken niet beter kon uiteenzetten. Zijn verstand was verscheurd. In de kerk was zijn geest buiten, buiten was hij in de kerk. Bij het volk vóór de kerk waren daarstraks mannen uit het omliggende geweest, die wapens hadden meegebracht. Niemand wist waarom zij gekomen waren, wie hen had gevraagd. Toen het volk op zijn bevel uiteengegaan was, hadden die mannen zich in groep naar de factorij begeven, die niet op hun weg lag. Makondo had ze niet

willen bedreigen met zijn gewapende mannen, maar een goede list gebruikt, Mombita zwijgend rond hen laten wandelen. Zij wisten niet dat Mombita geen kracht meer had en waren schijn-vriendelijk weggegaan. Toen nu Makondo dit aan Johannes vertelde om hem te vragen of die mannen vrienden of vijanden waren en of hij ze moest achternazitten, kon Johannes niet nadenken omdat hij dacht aan zijn gesprek met de blanken en nu hij met de blanken sprak, dacht hij dat die mannen misschien door de blanken geroepen waren om hem met list te overvallen. Zo verscheurd was ook zijn hart. Als hij de blanken hoorde, schonk hij hun vertrouwen en als hij aan die mannen dacht wantrouwde hij hen.

De bisschop stond recht, ernstig. Johannes, het Belgisch gezag zal vernemen wat hier gebeurt en ingrijpen. Wat het zal doen weten wij niet. Wij hier in de kerk hebben die zwarten niet geroepen, wij spannen u geen strik.

Het bevreemdde de blanken dat Johannes op deze verklaring niet antwoordde, maar zij vergaten het, geboeid door wat hij zeide.

Meneer Beddegenoot heeft mij doen begrijpen waarom de blanken hier komen moesten en mochten. Ik neem dat aan als de blanken begrijpen dat zij daarom nog niet als heersers mogen optreden. Zij zijn vreemdelingen in een land dat zij met geweld hebben genomen en met vriendschap moeten winnen.

Zeer juist, Johannes, zo heb ik het bedoeld.

De blanke geeft de zwarte twee bittere pillen: leren en werken. Hij wil ze niet slikken, maar de blanke doet met hem gelijk met een kind dat ziek is en geen bittere medicijn wil. Hij zegt: gij wilt beschaafd worden, dan moet gij ook leren en werken. Maar is dat wel alles wat de blanke doet?

Hij haalt goud, diamant, koper, tin uit Congo weg, hij haalt weg wat groeit op onze grond. De plantages zijn door de blanken aangelegd, zij behouden hun waarde, zij maken ons land rijker. Maar het diamant, goud, koper, tin groeien niet meer aan. Alles bij elkaar werken de Congolezen om hun land armer te maken en de blanken rijker. Zij graven honderd frank op en krijgen er tien. Kijk, zegt de blanke, hoe rijk het werk u maakt, die tien frank hadt ge vroeger niet. Maar vroeger had de zwarte er honderd. Zeker, zij staken in de grond, hij wist het niet en kon er niet aan, maar wanneer zijn land weer van hem zal zijn, wanneer hij het zal kunnen uitbaten, zal hij met elke tien frank bij de blanke verdiend negentig frank armer zijn geworden.

Beddegenoot, dokter Persoons, Monseigneur, pater Edward staken alle vier de vinger op gelijk in de klas. Johannes wilde voortspreken. De vier konden niet zwijgen, begonnen, hielden op met een beleefd pardon, maakten een uitnodigend gebaar om elkaar te laten voorgaan, maar pater Rik kwam er tussen. Hij sloeg met brede zwaai de vier vingers naar omlaag en gaf met de knokige rechterwijsvinger op Johannes' schouder te kennen dat deze nog altijd het woord had. En hij snokte een paar malen het hoofd achterover, zijn lange baard wuifde als de staart van een Shetlandponey, met een air van: wacht maar, nu gaat het komen. En het kwam. Hij luisterde ernaar met de ogen naar de zoldering gelijk naar verheven muziek. De gestrekte arm met de verticale wijsvinger daalde nu en dan op Johannes neer, bevestigend hoe waar het was en hoe goed gezegd.

Die tien frank winst met verlies van negentig, zei Johannes, kwijt geraken wat men toch niet kan gebruiken is niet erg. Maar de zwarte verliest op de koop toe al wat hij bezit. Het was in uw ogen niets, maar in zijn ogen alles en de pater heeft gezegd dat het ook een beschaving was. Hij leefde in kleine dorpen die grote families waren. Vele dorpen tesamen, die in vriendschap leefden en onder elkander huwden, vormden een stam. Elk dorp leefde van zijn grondgebied, de zwarte was een kleine grondbezitter, een vrije landbouwer. De blanke heeft hem tot knecht gemaakt. De zwarte die u durft naderen om deel te nemen aan uw beschaving verliest zijn vrijheid en zelfstandigheid, hij wordt knecht. Knecht in uw villa, knecht in uw plantage, knecht in uw fabriek, knecht in uw mijn. Proletariër. Kon hij dat vrij kiezen, hij zou het aan zichzelf moeten wijten, maar hij wordt er toe gedwongen. Vele blanken worden rijk met zwarten die het niet willen uit hun dorp weg te slepen naar fabriek en mijn. Wat zijn dat?

Slavenhandelaars, zei pater Rik met de ogen naar de zoldering en zijn vinger daalde neer, signaal om voort te gaan.

Hoeveel zwarten, vroeg Johannes, zijn helemaal vrijwillig in blankendienst?

Geen enkel, zei pater Rik en gaf een nieuw signaal.

Als ik daaraan denk, blanken, vraag ik mij soms af wat gij hier eigenlijk gedaan hebt, een beschaving gebracht of een vernietigd.

Vernietigd, zei pater Rik.

* * *

De kleine dynamische Beddegenoot die zich in zijn mislukte carrière had getroost met een bibliotheek, stond met zelfbehagen recht.

Johannes, het is een plezier met u te praten. Ik ken niet veel blanken

met wie men zulk een gesprek kan voeren. Als dit avontuur achter de rug is, nodig ik u uit bij mij te komen, mijn bibliotheek staat tot uw beschikking. Ge zijt goed op weg, maar ge moet nog verder gaan.

Vraag een blanke wat hij komt doen en hij zegt: beschaving brengen. Dat is geen leugen, maar een gemakkelijke en welluidende formule omdat het niet mogelijk is de vraag volledig te beantwoorden. Neem het niet letterlijk op. Want als ge dan in een mijn van de Union Minière komt, of in een plantage van Cultures du Congo en u afvraagt of zij de beschaving brengen, schijnt de kolonisatie een huichelarij en is het gemakkelijk tegen ons op te ruien, maar dat is misdadig en dom.

Zie de dingen zoals ze werkelijk zijn. Onze koning Leopold II zag dat alle Europese landen koloniën hadden, die hen rijk maakten en dat België zonder kolonie arm en zwak moest blijven. Hij zocht een gebied dat nog niet bezet was door een ander land en vond Congo. Dacht hij aan de beschaving? Welneen, aan België. Dacht hij aan u? Ook niet. Hij zou niets voor u gedaan hebben had het België geen voordeel gebracht. Jaren lang hebben de Belgen zijn Congo niet eens gewild, omdat ze vreesden dat hij meer zou kosten dan opbrengen. Was zijn beschaving dan een bedrog? Ook niet. Hij was er vast van overtuigd dat zijn kolonisatie met scholen, gasthuizen, wegen, plantages, fabrieken, mijnen, handel, voor u een onschatbare weldaad was en dat gij ons onze winst niet kwalijk kunt nemen omdat de uwe altijd groter is. Dat denken wij ook, het is trouwens volstrekt waar en dat zult gij binnenkort ook inzien.

Nu zeggen sommige blanken dat de kolonisatie voor u een ramp is. Anderen dat dit geen belang heeft als Congo maar opbrengt. De communisten willen u beschaven maar zelf. Als wij het doen noemen zij het uitbuiting. En dan zijn er nog zwarten die hun oude beschaving terug willen omdat de onze niets voor hen is.

Dat is allemaal dom, Johannes. Wij nemen uw ertsen en diamant, zeker, maar gij hebt er voor eeuwen en zonder ons zoudt gij ze niet gevonden hebben of kunnen opgraven. Wij geven u tien frank voor honderd in erts, maar hebt gij met die tien frank de scholen, kerken, gasthuizen, fabrieken, machines, villas, wegen, autos, treinen, boten betaald die toch in uw land blijven? Neen, die hebben wij betaald met de overige negentig. De ertsen die wij nemen mist gij niet, maar van wat wij er u voor geven wordt gij een modern beschaafd volk. De ontwikkeling, de genezing van uw zieken, de verzorging van uw kinderen, welstand, comfort, zijn die u niet de negentig frank waard

die in de grond zaten zonder dat ge het wist?

Congo moet meer opbrengen, maar uw geluk heeft voor ons evenveel belang, want zonder dat kunnen wij hier niet blijven en in blijven zit juist onze winst. Hier komen, hier beginnen is niets dan verlies. Het is geen kwestie van menslievendheid. Als wij u niet voor ons kunnen winnen doen wij hier slechte belegging van kapitalen. Met een woord: uw geluk is het onze, uw belangen zijn de onze.

De évolué zegt dat de zwarte hetzelfde werk doet als de blanke en maar de helft van zijn loon krijgt. Ten eerste, de zwarte werkt minder hard en minder goed. Hij werkt in eigen klimaat en de blanke in een vreemd klimaat dat hij niet kan verdragen. De zwarte heeft minder behoeften. De nijverheid waarin hij werkt kost meer omdat alles moet uitgevoerd worden, want hij koopt er zelf niets van, terwijl de blanke voor zijn loon de producten koopt, die hij zelf maakt. Als wij de zwarte mijnarbeider in Congo hetzelfde loon geven als de blanke mijnwerker in België, gaan de mijnen hier failliet. Denkt gij werkelijk dat de blanke zijn hoog loon krijgt uit menslievendheid en de zwarte zijn klein loon omdat wij niet van hem houden? Neen, de blanke heeft zijn loon frank voor frank moeten afdwingen en het is hem gegeven omdat hij met zijn eigen werk mogelijk heeft gemaakt het te betalen. Gij ook zult het frank voor frank afdwingen en het zal u gegeven worden als gij het zelf mogelijk maakt.

De communist zegt dat wij eerst een pater sturen om u mak te maken en dan een maatschappij om u te doen werken. Maar wat doet hij zelf? Hij stuurt u eerst een propagandist om u tegen ons op te ruien en als gij voor hem revolutie hebt gemaakt tegen ons, doet hij u harder werken dan wij voor minder loon.

En de oude, luie zwarte, Johannes, die treurt om zijn oude beschaving, hoe dom. Zo hebben bij ons de oude heidenen getreurd toen het christendom gepredikt werd, zo hebben de christenen getreurd toen hun godsdienst uiteenscheurde, zo treuren zij nu weer omdat hij te niet gaat, zo treurt men overal waar een nieuwe beschaving doorbreekt. Wij hebben u hier gevonden als kleine landbouwers, vissers en jagers. Nu ontwikkelen zich nieuwe standen van arbeiders, bedienden, ambachtslieden, handelaars, nijveraars, ambtenaars, leraars, advokaten en geneesheren. Goed gekleed, gevoed en gehuisvest, zullen zij des avonds bij radio en lamp in een clubzetel met een boek en een krant naast zich aan hun kinderen vertellen van hun grootvader, die klaagde dat het zwarte ras te niet ging omdat niemand meer geloofde in de tovenaar.

Johannes, ik herhaal. Geen enkele blanke is hier om u beschaving te brengen, mijn land is hier om winst te maken. De missionarissen brengen u het christendom. Als zij zeker wisten dat uw beschaving dat geloof ondermijnt, zouden zij ze zelfs bestrijden. De andere blanken zijn hier zonder één uitzondering om geld te verdienen. Maar al wat de missionarissen en de andere blanken, al wat mijn land hier doet, brengt u de Europese beschaving en dat is voor u een onschatbaar geluk, gij kunt niet anders dan het willen en, ik heb het daarstraks gezegd, wij kunnen niet anders dan hier zijn.

Johannes sprak zacht en waardig:

Ik dank u, mijnheer Beddegenoot. Ik heb het goed verstaan, het is de waarheid. Nu vraag ik u ook mij te verstaan. Als de blanke mij zegt: Vuile macaque, hier is duizend frank, dan wil ik zijn geld niet. Als hij mij zegt: Vuile macaque, hier is de beschaving, dan zeg ik: Houd uw duizend frank, houd uw beschaving, verlaat mijn land opdat gij mij nooit meer vuile macaque kunt noemen.

Gij hebt groot gelijk, zei Beddegenoot, alle beschavingen opeengestapeld zouden mij dat niet waard zijn.

Remco Campert

TREINREIS

1.

Door slapeloos Europa
Rijden wij. Te veel coffeïne, nicotine
In dit grote lichaam. Daarvan rillen
's Morgens vroeg de velden, golft het water
Onophoudelijk, lopen mensen af en aan.

Wij glijden over de brug, soepel
Als een slee. Onder de brug de boot.
Niet ver van de brug een huis
Een vrouw een man een wereld,
Makkelijk en snel gezegd voor de simpele denker.

De steden die wij ontmoeten
Met hun ongewassen gezichten en nerveuse
Gebaren van schuldige stenen en straten:
Angst van eeuwen. Onder alarm
Gaan de daken gebukt en zonder protest.

Hier stoppen wij vijf minuten,
Kopen cognac, het plaatselijk blad
Van de man die dezelfde is als
De man die wij kennen in Praag en Parijs,
Handen glanzend vuil van geld.

Overal in Beieren bouwen
Amerikanen blokken van huizen met
Garages voor hun nieuwe Ford, een PX
Om het vaderland niet te vergeten. Zij
Lachen luid en verbleken.

2.

Mijn buurman heeft handen,
Grote handen liggen op zijn knieën.
Ik schuif van hem af d.w.z.
Hart en verstand houden zich
Met hem bezig, minutenlang.

Hij is gewond. Ik weet niet
Waar, maar hij is gewond, want
Gezonde mensen trekken ons
Aan; wij voelen graag
Hun dijen tegen onze dijen.

Wij zien hun ogen graag
Op straat in trams in treinen,
Als wij vuil zijn of gewond,
Bewonderen hun lippen,
De val van hun haar.

Mijn buurman kijkt star
Voor zich uit. Ik voel
Hoe zijn bloed traag wegvloeit,
Traag als het uur
Dat de trein beheerst.

3.

Ja, zei de Duitser,
Daar zijn er veel gestorven.
Hij wees met zijn hand.
De avond viel over Keulen,
Over de trein, over ons.

Ik heb in een Frans kamp
Gezeten, in een Russisch...
Hij maakte zijn zin niet af.
Hij zag er uit als zestig,
Maar was veertig, naar hij zei.

Steeds terwijl hij sprak
Hield ik in mijn hand
Mijn paspoort, zonder het te willen,
Bijna zonder het te weten. Hierin
Is mijn foto, dacht ik alleen.

Zijn haren waren grijs
Als stof op een schoorsteenmantel.

Sommige fabrieken, zei hij,
Werden gebombardeerd, andere niet.
Mijn vrouw leeft niet meer.

Und auch die Kinder sind tot.
De trein rammelde voort
Als bij ons een bierwagen
Over ronde stenen. Und
Auch die Kinder sind tot.

Ik keek naar buiten,
Maar de stad lag reeds
Achter ons. Een herinnering
Van vuur en dood en pijn,
Scherp als een foto in Life.

4.

Het licht van de dag
Breekt door de ruit.

Het is nog te vroeg
Voor de zon.

Zal de wind de hemel
Schoonwaaien?

Ik blaas in mijn handen.
De buitenwereld is wit.

Mijn sigaretten zijn op.
Mijn boek is uit.

TEKST VAN DE REDEVOERING, UITGESPROKEN DOOR JEAN-PAUL SARTRE, IN HET VELODROME D'HIVER TE PARIJS, OM VERANTWOORDING AF TE LEGGEN VAN ZIJN AANWEZIGHEID OP HET VOLKERENCONGRES VOOR DE VREDE TE WENEN*)

(Deze tekst werd geschreven om te worden uitgesproken en niet om te worden afgedrukt. Ze werd door J.-P. Sartre onveranderd aan het weekblad „Lettres Françaises" ter hand gesteld.)

Velen van ons waren door groeperingen, vakverenigingen, organisaties afgevaardigd. Zij moeten rekenschap afleggen voor diegenen, die hen hebben afgevaardigd.

Wat mij betreft, ik ben door niemand afgevaardigd. En toch schijnt het me toe, dat ik, als schrijver, voor sommige lieden een getuigenis dien af te leggen.

Zij, die, *net als ik,* geen lid zijn van de Vredesbeweging, maar die, *net als ik,* van mening zijn dat men alles moet doen om oorlog te beletten, en die, desniettemin, toch niet naar het Congres van Wenen zijn gegaan, tot hen richt ik het woord, meer nog dan tot mijn makkers van de Vredesbeweging, want zij zijn het, die overtuigd moeten worden.

Waarom zijn zij niet naar Wenen gegaan?

Werden zij afgeschrikt door het programma van de Vredesbeweging? Waren de garanties van Joliot-Curie voor hen niet voldoende? Nee, zelfs hieraan lag het niet.

Maar de radio en de pers hadden *wantrouwen* in hen opgewekt. Ze zijn *maandenlang* bewerkt: wantrouwen drong in hen binnen door ogen en oren, op elk uur van de dag.

En ik dacht: als ze wisten wat dit Congres van Wenen was geweest, dan kwamen ze aan onze kant — maar ze weten het niet, als wij het hun niet zeggen. Als wij het hun niet zeggen, zullen zij het nooit weten, want de pers leidt ze op een dwaalspoor.

*) De redactie van De Nieuwe Stem heeft dit verslag van een gezaghebbend ooggetuige gaarne geplaatst. Daar zij zich echter voor een flagrante tegenspraak geplaatst ziet tussen deze zienswijze en die welke onze dagbladen hebben gegeven, stelt zij zich gaarne open voor eventuele bijdragen die opheldering kunnen geven.

De pers past een doodeenvoudig systeem toe:

1. Elke keer dat een conservatief blad een resolutie of een voorstel van de Vredesbeweging van commentaar voorziet, wordt het woord „vrede" vervangen door het woord „oorlog", dank zij de volgende redenering: er is geen andere vrede dan die, welke de Amerikanen opleggen door de superioriteit van hun atoomwapenen.

Elk voorstel, dat de bewapeningswedloop wil vertragen of een ontwapening wil voorbereiden, is derhalve gericht tegen de Amerikaanse vrede.

Dus is het een *oorlogs*-voorstel.

De Vredesbeweging wil het denken der mensen voor de vrede winnen. In de taal van de reactionnaire pers moet men dit als volgt vertalen: de Vredesbeweging demoraliseert de bevolkingen, opdat de Sowjetlegers ons des te gemakkelijker kunnen verslaan.

Enz enz.

2. Elke keer, dat een conservatieve krant een resolutie of een voorstel van de Vredesbeweging van commentaar voorziet, worden de woorden *aanbod* of *voorstel* of *compromis* vertaald met het woord *„gemanoeuvreer"*. Als deze pers een congres of een betoging beschrijft, dan verklaart ze, dat deze verliep *volgens een van te voren opgezette enscenering,* dat het een *vlotte vertoning* was.

Hieruit volgt natuurlijk, dat de betreffende manifestaties *„nooit iets nieuws zullen brengen"*.

3. In het bijzonder jaagt de pers een zeer precies omlijnd doel na: ze wil de Communistische Partij en de arbeidersklasse van de rest van het land isoleren. Ze kan dus het denkbeeld niet uitstaan, dat op één of ander punt — bijvoorbeeld de verdediging van de vrede of van de vrijheden — een samengaan van het proletariaat, de Communistische Partij en de andere lagen van de bevolking, mogelijk zou zijn.

Toen de Vredesbeweging op het *waarlijk* nieuwe denkbeeld kwam, een denkbeeld dat het enthousiasme van velen en de nieuwsgierigheid van allen had moeten opwekken: in Wenen mensen van alle mogelijke opinies en alle mogelijke richtingen te doen samenkomen, mensen eenvoudig verbonden door hun vredeswil, toen gaven de reactionnaire kranten elkaar onmiddellijk het *consigne* door:

Verklaart, dat het Congres van Wenen niets nieuws betekent na het Congres van Warschau.

Het Congres van Warschau was echter een veel engere formatie: de Vredesbeweging. Deze beweging, dat weet ge, omvat communisten, maar eveneens niet-communisten. Ten tijde van het Congres van

Warschau verrichtte de pers een eerste operatie: beschouwde de niet-communisten van nul en generlei betekenis en herleidde de Vredesbeweging tot een beweging van louter communisten. Daarop verklaarde ze, dat de communisten in dienst staan van Moskou. Wat bleef er, na deze elegante „neutralisatie" van meerdere millioenen mensen, nog over te Warschau? Wel, enkel en alleen de Sowjet-delegatie!

Maar ditmaal diende men nog een andere stap te doen. Immers ditmaal behoorde een zeer groot aantal genodigden noch tot de Communistische Partij, noch tot de Vredesbeweging. Dus was het zaak om al deze nieuwelingen te „atomiseren".

Daartoe gebruikte men verschillende procédé's:

1. Hun bestaan eenvoudig ontkennen.

Men beweert wel, dat ze er zijn, maar ze zullen er niet zijn.

2. Een directe aanval tegen hen organiseren:

Of wel, zij zijn *naïevelingen,* die zich door de communisten lieten bewerken en aan wie men juist genoeg het woord zal verlenen om de mening te doen postvatten, dat het Congres onafhankelijk is;

Of wel het zijn schoften, die uit eigenbelang of vrees meedoen.

Zo heeft bijvoorbeeld een zekere meneer Penchenier van de „Monde" geschreven:

„De heer Sartre, die gelooft of beweert te geloven, dat er in de delegaties slechts een minderheid van communisten zal zijn..."

Ge ziet het, ik heb de keus.

Of ik geloof het en dan ben ik een idioot.

Of ik doe maar alsof, en dan ben ik een schoft.

3. Ze tot een abstractie te maken:

Ge zegt bijvoorbeeld tegen een rechtse journalist: er was daar een hele schakering van opinies. Dan begint hij te glimlachen.

Ge zegt hem: Toch! Er waren radicalen! Hij glimlacht en haalt zijn schouders op. En antwoordt: Wel, natuurlijk! Radicalen, die dienst hebben.

Ge zegt: Maar er waren socialisten van de S.F.I.O.! Hij grinnikt en antwoordt: Er zijn *altijd* socialisten bij dat soort gedoe...

Ge zegt: Er waren geestelijken. En hij: O ja, o ja! En, vanzelfsprekend, de deken van Canterbury.

Waarom *„vanzelfsprekend"?*

Want voor mij is het tenslotte niet zo vanzelfsprekend, dat een Engelse deken in Wenen aanwezig is op een Volkerencongres. Maar, snapt u, hij was ook al in Warschau! Dan, *vanzelfsprekend...*

De radicaal is geen radicaal meer.

De socialist is geen socialist meer.

De deken is geen deken meer.

Dus, ge ziet het, men herleidde de Vredesbeweging in Warschau tot enkel de Sowjet-delegatie.

In Wenen deed men hetzelfde met de „genodigden". Want overal vindt men weer die Sowjets, weet ge!

Ik leg een eerste getuigenis af: de mensen, die ik in Wenen had ontmoet, dat waren misschien valse radicalen, maar in ieder geval echte mensen, die verduiveld goed wisten wat ze wilden: levende mensen en geen mensen, die men op slinkse manier tot iets overhaalt.

Goed. Mijn vrienden wisten maar al te goed, dat ik niet tot het slag schrijvers behoor, die in dienst staan van iemand of iets. Ze kenden me. Wat zeiden ze me toen?

Dat ik geheel alleen zou zijn.
Dat ik niet vrij zou zijn.
Dat ik erin zou lopen.

Ik vertel u dat, want ik stel me zo voor, dat dezelfde druk is uitgeoefend op mensen die anders misschien wel waren gekomen.

Ze zeiden me: er komen natuurlijk valse radicalen, valse dekens, en verder jij. Wat kun je tegen hen allen uitrichten? Ze zullen je van alles laten tekenen, en als je niet wilt tekenen, wat zul je dan alleen zijn! Want je kunt het nooit verder brengen dan „met algemene stemmen min één".

Ik zei: en de garanties?

Maar daar begonnen ze me te lachen!

Garanties? Ten eerste zijn die veel te mooi, zo iets is in de practijk eenvoudig niet mogelijk!

Er wordt beweerd, dat men rekening zal houden met een ieders opinie, zonder een meerderheidsstelsel toe te passen. Maar dat is veel te mooi, met zo'n chaos!

En dan, onder ons gezegd, ben je heus van plan om vragen te stellen over het binnenlands beleid van de Sowjet-Unie en de Oostelijke democratieën?

Ik antwoordde van neen. Dat ik de reden daartoe niet inzag. Er zijn bij ons een aantal mensen, die zich verbeelden dat de enige band, die we met de U.S.S.R. kunnen hebben, bestaat in het becritiseren van zijn binnenlandse beleid ten overstaan van hun gedelegeerden. Ik beken, dat, als men naar middelen zoekt om de twee grote hedendaagse economische en sociale stelsels met elkaar te verzoenen, dit alleen kan

geschieden door het principe te aanvaarden, dat men zoekt naar wat toenadering geeft en niet naar wat scheidt, en dat men zich niet mengt in het stelsel van andere landen.

Ja, zeiden ze. Maar *vooral:* ze zullen je niet aan het woord laten komen.

Ziedaar helaas hun voornaamste gedachte: ik ging weg om over wederkerig begrip te spreken en ze weigerden met me mee te gaan, omdat ze dachten, dat het ze toch wel zou lukken, de vergadering tot een chaos te maken.

Ze houden je voor de gek, zeiden ze. Wedden, dat ze het klaarspelen, je te laten stemmen voor een tekst, die ze met de grootste zorg zo verhuld hebben dat jij er niets dan goeds in ziet, zodat je hem voor volkomen onschuldig houdt; maar opeens bemerk je, dat je een compromitterende tekst hebt ondertekend en dan is het te laat.

Kortom, *ze waren bang.* En zo kon het gebeuren, dat mensen, die sinds jaar en dag de mond vol hebben over het verbreken van het Atlantisch Pact en de economische organisatie van West-Europa, over het hervatten van de handelsbetrekkingen met het Oosten en een nieuw leven inblazen aan het Franco-Sowjetverdrag, dat zulke mensen *weigerden om naar Wenen te gaan,* juist toen men daar andere Europeanen kon ontmoeten en deze kwesties bespreken met de vertegenwoordigers van de U.S.S.R. en de landen van het Oosten.

Kortom, ik ging weg, beladen met raadgevingen. En ik zweer jullie, ik had er de voorkeur aan gegeven, afgevaardigd te zijn door tienduizend mensen die het onderling eens zijn, dan op deze wijze de tegenstrijdige hoop en vrees van al die angstige mensen, die de vrede willen zonder te begrijpen dat men die moet *maken,* met me mee te dragen.

En zo kwam ik in Wenen aan. En daar begon voor mij een uitzonderlijke ervaring. Ik heb drie zulke ervaringen gehad sinds ik de volwassen leeftijd heb bereikt, drie ervaringen, die me onverhoeds met een geweldige hoop vervulden: het Volksfront van 1936, de Bevrijding en dit Congres van Wenen.

Over deze uitzonderlijke ervaring zou ik lang kunnen uitweiden, maar ik wil me beperken tot één van zijn aspecten: ik las in Wenen een zinsnede, door één onzer ministers uitgesproken tijdens een journalistendiner: „De waarheid moet de gulden regel van de pers zijn". En op datzelfde moment ervoer ik tot in alle details en, om zo te zeggen, uur na uur de leugens van de pers.

Systematische, belachelijke, brutale *leugens,* des te walgelijker waar

wij dagelijks facies te zien kregen van hen, die ze begingen, de correspondenten.

Misschien vindt ge me naïef: ik weet al sinds lang, dat de pers liegt. Het komt zelfs voor, dat men tussen de leugens door de waarheid als in een open boek kan lezen. Maar al is men ook nog zo verontwaardigd en al protesteert men er ook nog zo tegen, gewoonlijk is men niet ter plaatse, om zo te zeggen in tegenwoordigheid van het ontstaan van de leugen. Frappant was vooral het contrast tussen die leugenaars en het vertrouwen van de gedelegeerden, hun vriendschap waarover ik het nog zal hebben, en dat soort jeugdigheid, kenmerkend voor al deze mannen en vrouwen — weet ge, die jeugdigheid van als men gelooft in wat men doet.

Allereerst een woord over Wenen zelf; een mooie dode stad met lege straten. De Franse pers: „Het Congres verliep temidden van de algemene onverschilligheid."

Algemene onverschilligheid? En die Vredesoptocht dan, die de derde dag plaats vond? Kom! *Dat waren immers maar communisten!*

Misschien was dat wel zo. Maar indien de anderen zich niet hebben vertoond, dan kwam dat vooral doordat — en dit vertelt u er niet bij — de Weense pers, *zonder uitzondering,* behalve dan de kranten van de Communistische Partij, met geen enkel woord over het Congres repten.

Begrijpt me goed: daar waren tweeduizend mensen bijeen, die meerdere honderden millioenen andere mensen vertegenwoordigden. Daar waren bij tientallen, bij twintigtallen, geleerden, politici, kunstenaars, die Wenen op een ander moment met trots zou hebben ontvangen; daar waren de schilderachtigste nationale costuums te zien die men zich kan indenken, en hoevele talen werden er niet gesproken! Geen woord: zelfs niet het kleinste *regeltje* in een krant. De kleine Weense beambte, die een sociaal-democratische krant leest en aan de zoom van de stad woont, kon van het bestaan van het Congres eigenlijk best onkundig blijven. Laat ik u er aan herinneren, dat Oostenrijk een burgerlijk democratisch land is, dat voor driekwart van zijn grondgebied bezet is door de legers van de burgerlijke democratieën, en dat het dierbaarste beginsel van deze democratieën juist de vrijheid van de pers is.

Maar zo de regering en de kranten ons negeerden, de sociaal-democratische partij deed dit allerminst. Deze zond ons naar ons hotel gestencilde blaadjes om ons uit te leggen, dat wij maar naïevelingen waren, en om ons raad te geven. Houdt ù van zo'n echt openhartige,

zo'n echt eerlijke methode van vechten: de sociaal-democratische partij, die voor zijn sympathiserenden ons bestaan *verbergt,* maar ons heimelijk propagandageschriftjes stuurt?

Maar dat is waar ook, hoe hadden ze al onze namen? En onze adressen? Dat brengt me op de gedachte, dat ik u nog moet vertellen, dat ook de politie ons niet vergat. Die doorsnuffelde onze kamers.

Intussen versloegen de eerste correspondenten de eerste dagen van het Congres. Ziet hoe de correspondent van de „Monde" dit opvatte:

1. Niet veel Fransen...
2. Kwade tongen: 80% communisten.
3. Men heeft aangekondigd, dat Fernand Léger en Vildrac zouden komen. Ze zijn niet verschenen.

Ge ziet het: de genodigde, die dienst heeft, die wordt verdonkeremaand. Dat was een krijgslist. Trouwens, *die is immers helemaal niet gekomen!* En die Léger en Vildrac, wat hadden die de boel toch maar goed door!

Ziedaar echter hoe het in werkelijkheid was:

1. Tweehonderd leden van de Franse delegatie. Drie treinen vol.

Zeventig leden van de Sowjet-delegatie. Zo men de Franse delegatie een verwijt kon maken, dan hoogstens dit, dat men *al te talrijk* was.

2. We hadden elkaar al leren kennen.

In de delegatie werd vrij gediscussieerd en wat onmiddellijk opviel, dat was de *enorme* proportie Christenen (dominees, pastoors, gewone gelovigen). Ik geloof niet, dat ik me vergis als ik zeg, dat de proporties wel omgedraaid leken:

50% van de delegatie: leden van de Vredesbeweging, waarvan zowat 20% communisten.

50% van de delegatie: genodigden van diverse schakering.

En opeens begreep men, dat de kwasi radicaal, de radicaal die dienst had, een *echte* radicaal was die zijn radicale beginselen trouw was gebleven en zich beriep op zijn partij; dat de kwasi geestelijken *echte* geestelijken waren. En dat *werkelijk* de diepe band tussen al deze mensen hun gemeenschappelijke wil tot vrede was, d.w.z. hun goedwillendheid.

3. Wat Léger en Vildrac betreft, ziet hier: de correspondent van de „Monde" kwam naast me zitten en fluisterde me iets in het oor. Onder ons gezegd...

(Waarom „onder ons", aangezien ik immers een naïeveling of een

schoft was? Dat betekende immers „onder ons naïevelingen" of „onder ons schoften", is het niet?)

Onder ons, waarom is Léger er niet? En waarom niet Vildrac?

Dat vond plaats in de gemeenschappelijke eetzaal. Ik wees met mijn hand naar Léger en Vildrac, die samen zaten te lunchen. Hij werd verlegen. Ik zei hem: „Dat zult u immers recht zetten?"

„O ja," zei hij. „Ja, zeker."

Ik behoef u niet te zeggen, dat we nog altijd op die rechtzetting wachten.

Ik vraag u dan ook:

Wie zijn de naïevelingen?

Wij, de radicalen, de pastoors, de schrijvers, „die dienst hebben" en die, zo zegt men, duistere practijken dienen, of wel de lezers van de „Monde", die rustig zulke leugens slikken en niet ophouden te verklaren, dat die „Monde" toch o! zo'n *„objectieve"* krant is!

Maar in het verslag van de eerste vergaderingen zijn de Fransen toch met één nul door de Engelsen en de Duitsers verslagen.

Een Engelse krant brengt de opening van het Congres. U kunt u wel indenken, dat iedereen daar aanwezig was. En wat beweren nu die Engelsen?

„De heer Joliot-Curie sprak voor lege stoelen. Uit het Westen was niemand gekomen, er waren alleen gedelegeerden uit het Oosten gearriveerd, maar die gaven er de voorkeur aan om door de grote straten van Wenen te flaneren en de winkels te bekijken."

De tweede dag sprak kanselier Wirth. Een paar dagen later las ik in een Duitse krant:

„Kanselier Wirth heeft zich in zijn rede er over beklaagd, dat hij niet vrijuit kon spreken. De sprekers moeten hun redevoeringen vijf uur tevoren overleggen, in beginsel voor de tolken, maar in feite omdat ze door de Sowjetcensuur heen moeten."

Ongelukkigerwijze ken ik een beetje Duits, zodat ik naar de rede van kanselier Wirth en niet naar de Franse vertaling van zijn redevoering heb geluisterd. Hij heeft natuurlijk met geen woord gezinspeeld op de vrijheid van spreken en hoe had hij zich ook kunnen beklagen, want zijn redevoering had hij al opgesteld voor hij naar het Congres vertrok. Wat de redevoeringen gaangaat, ik weet niet hoe het bij de anderen is gegaan, maar de mijne heb ik precies één uur voordat ik hem uitsprak uit handen gegeven en toen ik sprak was hij nog niet helemaal vertaald. Trouwens, de tweede dag hebben de tolken al geprobeerd de vertaaltijd te bekorten en tenslotte kon men zijn rede

tien minuten voor men hem uitsprak, overleggen.

En nu ben ik gekomen bij de redevoeringen van d'Astier en die van mevrouw Piaggio. Het was, zoals u weet, Zondagmiddag en de pers hier heeft gesproken van een „knaleffect", een „verrassing", iets „sensationeels". En een hoop mensen, die ik na mijn terugkomst heb ontmoet, verkneukelden zich over de „donder in Wenen" — zelfs mensen, die precies zo denken als ik — enkel en alleen, omdat ze het niet over zich kunnen verkrijgen de kranten helemaal te wantrouwen. Wat wil je, ze zijn veel te *naïef!*

Maar ziehier hoe het allemaal is gegaan. Dat zal u meteen de afmosfeer van Wenen duidelijk maken.

Ja, in het begin verliep het niet al te vlot. En weet ge, waarom niet? We werden verstikt door onze vrijheid.

Men had beloofd, dat een ieder, die wilde, zo lang als hij wilde kon spreken.

Daar waren mensen gekomen met redevoeringen, die al lang overal waren gezegd. Maar ze werden toch ingeschreven: Want begrijpt ge wel, hoe ontroerend het is, als mensen van heinde en verre zijn gekomen, van het andere eind van de wereld, om iets te doen voor de vrede, er iets over te zeggen, na zo'n lange reis, tegen al die andere mensen? Hoe kon het Congres hun het woord weigeren!

Hun redevoeringen — die altijd van weinig belang waren — brachten de meest uiteenlopende meningen en theorieën. En daar ze alles van het begin af aan vertelden, was het niet mogelijk een grondslag van overeenstemming te vinden tussen hen allen. Toen we op één middag naar een volgeling van Gandhi, een aanhanger van Peron en de Sowjetschrijver Ehrenburg hadden geluisterd, hadden we de indruk dat het zo niet verder ging. Er ontbrak iets aan en dat was de *discussie.*

De „genodigden" wilden discussiëren, ze waren vol ongeduld om dat te doen.

De communisten en de leiders van de Vredesbeweging wilden ook de discussie. Ze waren bang achteraf het verwijt te krijgen, dat ze ons een week lang als kleine kinderen hadden laten kletsen om ons dan, haastje repje, op de laatste dag allerlei moties en resoluties, waar ze op gesteld waren, te laten aannemen.

En toen gebeurde het volgende: ik vertel het u, want het toeval wilde dat ik van alles getuige was.

1. Farge kwam op Zondag tijdens de lunch in één der eetzalen van de Kursalon om één voor één de hoofden der delegaties te raad-

plegen, die hem allen *hetzelfde* antwoordden. Hij sprak met Pierre Cot, die hetzelfde dacht. Vergezeld van enige mensen ging hij vervolgens naar een andere eetzaal, waar hij met Ehrenburg sprak, die van zijn kant al in gesprek was met Chambrun, om hem te zeggen dat er iets gedaan moest worden. Vervolgens ging hij naar het secretariaat, waar hij met d'Astier, Cassanova, Dominee Boce en nog een paar anderen sprak, die het er allemaal over eens waren, dat men moest proberen de koers om te gooien. Dat wil zeggen, dat men de congresleden moest vragen zelf hun vrijheid in te tomen, door meer discipline in acht te nemen, en tenslotte nam d'Astier op zich dit het Congres voor te leggen.

Zo ziet ge dus, dat het de wil was *van het hele Congres.* Oost en West, Azië, Afrika, Europa en Amerika, allen spraken zij zich uit door de spreekbuis d'Astier. En het resultaat van zijn interventie, dat was geen verbazing, maar enthousiasme en een donderend applaus. Het Congres nam *eenstemmig en democratisch* een besluit. *Zo* voelden wij dat allen en ik moet u zeggen,

vanaf die dag kreeg het Congres volledig vertrouwen in zijn leiders en in zichzelf;

vanaf die dag voelde het opeens, dat het helemaal één was. Toen het naar d'Astier luisterde, ontdekte het Congres opeens de realiteit van zijn gemeenschappelijke wil, of, zo ge dit prefereert, zijn *souvereiniteit.*

En dan schreef men nog wel in de kranten, dat het Congres bewerkt werd! Maar daar had men zelfs bij de meest sceptische congresgangers niet mee moeten aankomen. Tot dusver bestond het Congres uit mensen van goeden wille, uitgenodigd door een grote Beweging, mensen, die probeerden het met elkaar eens te worden. Daarna *waren wij het:* wij voelden ons terdege en totaal verantwoordelijk ten overstaan van de *wereld,* omdat wij de zekerheid hadden gekregen, dat deze precies zó zou worden als wij hem zouden laten worden.

Wat de rede van mevrouw Piaggio betrof, laten we elkaar goed begrijpen. Als vertegenwoordigster van een Italiaanse katholieke beweging verklaarde zij, dat zij zich nooit tegen de communistische partij zou keren en dat haar beweging meestentijds in overeenstemming met de communistische partij te werk ging. Maar, zo voegde zij hieraan toe, in de conservatieve kranten worden dingen beweerd, die ons in verwarring brengen, en zij stelde enige vragen over de binnenlandse aangelegenheden in de Oostelijke democratieën, over de toestand van de geestelijkheid in Azië, en tenslotte wilde ze weten, waarom het

compromis van India bij de U.N.O. door de heer Wysjinski was afgewezen. Hierbij de volgende opmerkingen:

1. Wat de derde vraag aangaat — Ehrenburg heeft mij dit zelf gezegd — wenste de Sowjet-delegatie eigenlijk, dat men deze vraag zou stellen. „Dit is een mooie grondslag voor een stevige discussie," zei hij. Ge weet, dat twee dagen later de kwestie ter discussie kwam tussen Indiërs en Chinezen.

2. Wat de andere vragen betreft, nu nog heb ik de indruk dat ze niet gesteld hadden moeten worden in het kader van onze discussie. Ik heb reeds gezegd, waarom niet.

Maar toen Mevrouw Piaggio klaar was met haar rede, stonden de gedelegeerden op om haar toe te juichen en lang ook. Allen, met inbegrip van de Chinezen en de Sowjet-delegatie. Waren zij het allen met haar eens? Geenszins, althans niet de meesten van de afgevaardigden op het Congres. Maar zij waren zeer ingenomen met de toon van oprechtheid, waarmee ze al haar scrupules had voorgelegd en vooral waren zij zeer blij, dat deze episode de volken zou aantonen dat de discusie vrij was. Ge weet, dat verscheidene andere gedelegeerden analoge vragen hebben gesteld. Dat verbaasde niemand, dit kan ik u verzekeren. Het Congres voelde zich volkomen vrij en nooit had het de indruk, dat men een dosis moed moest opbrengen om binnen die vier muren de een of andere vraag te stellen. De mensen, die het woord hadden, waren, zelfs als ze een geheel andere mening waren toegedaan dan de onze, zelfs als ze volgelingen waren van Gandhi, altijd *wij,* altijd *wijzelf.*

En weet ge, dat „knaleffect", die „sensatie" bestond alleen voor onze reactionnaire pers. Alleen die kleine lasteraartjes kregen een schok, alleen zij waren stom van verbazing. Want tenslotte raakt men toch verstrikt in zijn eigen leugens. Geheel ontwapend schreef tenslotte één van die jeugdige slimmerikken, die zo zelfbewust, zo vol ondervinding waren en die zich niets op de mouw lieten spelden, in zijn krant, dat het Congres „nogal uitzonderlijk" was.

Ik zou „uitzonderlijk" zonder meer hebben geschreven. Want wat ik in Wenen heb gezien in dat enorme, geheel met blauw behangen gebouw, dat was niet alleen een congres, dat was de Vrede. We hebben niet alleen onze Vredeswil aan onze regeringen kenbaar gemaakt, we hebben *de Vrede gemaakt.* We hebben een *unieke ervaring* van vriendschap tussen de mensen tot stand gebracht. Vietnamezen en Fransen, Chinezen en Amerikanen konden elkaar ontmoeten, met elkaar spreken, tegen elkaar glimlachen zonder hun land te verraden.

zonder de oorlogen, die aan de gang zijn, te vergeten, noch het leed hunner volken. Zo er hoop was in Wenen, dan kwam dit doordat wij opeens zagen wat de vrede zou kunnen zijn en nooit is geweest: *eendracht.*

Maar tenslotte is voor een correspondent van de „Monde" *nogal uitzonderlijk* een grote krachtsinspanning.

Ik weet niet, of ge het hebt bemerkt, maar vanaf dat moment werden de artikelen over Wenen hoe langer hoe zeldzamer in de kranten. Er was iets veranderd!

En juist de *Monde,* de *Monde* van gisteravond heeft zich gehaast de dingen in een hoofdartikel weer op hun pootjes te zetten.

Het Congres van Wenen! Nu, en wat dan nog? Ja, ze hebben daar heel wat afgeleuterd. Een stuk of wat mensen hebben bewezen, dat ze onafhankelijk zijn. Maar perslot van rekening, wat heeft men er gedaan? Men heeft er alleen maar Sowjetmoties aangenomen, zeer vage resoluties, die al van te voren bekend waren.

En dat is wel de *allerergste leugen.* Want hier gaat het niet meer om details, dit is een systematische vervorming van het hele gebeuren.

1. Waarom moet het Congres tot de slotmoties worden teruggebracht? Dus dat alles is niets, deze overeenstemming die langzaam aan tot stand kwam en die de laatste dag tot uiting kwam door een laaiend enthousiasme? Dat is allemaal niets, deze versterkte wil om de strijd voort te zetten, dat bewustzijn, om zo te zeggen *wereldbewustzijn,* dat een ieder van zijn verantwoordelijkheid heeft gekregen? Dat is allemaal niets, deze ervaring van eenheid? Dus het heeft geen enkel nut voor ons dat we contact hebben opgenomen met de Sowjet- en Chinese delegaties? Dus al die ontmoetingen en diepgaande discussies, die tussen Vietnamezen en Fransen plaats hebben gevonden, die zijn allemaal volkomen nutteloos? En de ontmoetingen tussen Fransen en Duitsers? Tussen Chinezen en Indiërs? Het werk van de commissies, daarover spreekt ge niet eens? Telt dat niet mee? Zegt u niets over de aangenomen moties? In onze delegatie waren mensen, die vijandig stonden tegenover de kolonisatie en anderen, die het met dat standpunt oneens waren, ook al erkenden ze dat er verkeerde practijken bij te pas komen: dus dat heeft geen betekenis, dat ze het eens zijn geworden over de noodzakelijkheid om een einde te maken aan de koloniale oorlogen, die op dit moment gevoerd worden? Dit enorme werk van *gelijkmaking van de wereldvrede,* dat in een week tijds tot stand werd gebracht en dat ons thans zoveel sterker maakt en zoveel zekerder, dat telt niet mee?

2. Wat de resoluties zelf aangaat, het is zeer zeker waar, dat wij ze al de eerste dag hadden kunnen tekenen; we hadden ze al in Frankrijk kunnen ondertekenen, voor dat we weggingen. Maar wat wil dat zeggen? Dat ze daarom het Sowjetstandpunt tot uitdrukking brengen? Nee, maar juist wel, dat ze in de breedste zin menselijk zijn en dat niemand kan weigeren, indien men van goeden wil is. En zo het al het Sowjetstandpunt is — wat ik inderdaad ook geloof — wel, des te beter, want dat bewijst dan, dat de Sowjets de *ware* vrede wensen.

Ge zegt, dat deze resoluties vaag waren? Dat komt, omdat u ze niet begrijpt. U denkt, dat nauwkeurigheid bestaat in een nauwkeurige kaartenstudie van diplomaten. Wij hebben er niets op tegen dat diplomaten *diplomatieke* kwesties regelen. Maar hier gaat het om iets heel anders, om zeer nauwkeurige waarheden, maar die breed en eenvoudig zijn.

Waarheden, niet van technische mensen, maar van het *volk;* waarheden, die geboren worden uit de toestanden zelve, in het denken van al wie er onder te lijden hebben; waarheden, die een soort spreekwoordelijke eenvoud bezitten:

Het „staakt het vuren"? Kom, kom, zegt men: laten we eerst de kwestie van de uitwisseling van de krijgsgevangenen regelen.

Maar neen! Gíj zijt het die ongelijk hebt!

Eerst het vuren staken!

Ziedaar hoe zich het denken van het volk uitdrukt: zolang men blijft doorvechten, zolang vecht men en spreekt men niet met elkaar. Zo ge wenst te spreken, houdt dan op met vechten.

„Dat is al gebeurd en wat is het resultaat..."

Welnu, zeggen de volken, doe het dan nog eens.

De Vijf Groten hebben allen de mond vol over vrede. Welnu! laten we ze het vuur aan de schenen leggen: laten zij zich verplichten nooit de lopende kwesties met de wapenen te regelen.

Is dat het verdrag Briand—Kellog?

Ik weet daar niets van. Het is vooral het eerste *duidelijke* ding dat sinds 1945 gezegd is. Het betekent alleen maar: als ge de vrede wenst, bewijst dit dan!

Ge zegt: het is niet doeltreffend. De U.N.O. zal er toch geen rekening mee houden. En dat is ongetwijfeld waar. Maar dat ligt niet aan de volken, dat ligt aan de U.N.O. En gesteld dat de U.S.S.R. en China verklaren, bereid te zijn zo'n verdrag te sluiten, het grondgebied te ontruimen, dat ze bezet houden, enz. Gelooft ge dan, dat zo'n verklaring geen uitwerking zou hebben? Vergeet niet, dat de Amerikanen

misschien voorbereid zijn om op de oorlog te antwoorden met oorlog. Maar dat zij er niet toe voorbereid zijn om een antwoord te geven op een vredesteken: indien morgen de U.S.S.R. Oost-Duitsland zouden evacueren, dan is het „antwoord" niet gereed, dan zouden de Geallieerden niet weten, wat te doen.

Kinderspel, zegt me de brillante directeur van een neutralistisch blad dat een oplage heeft van 200.000 exemplaren. Wat doet me dat, als een Tsjechische schoenmaker een Siciliaanse postbeambte ontmoet? Weet je, wat ik wil? Dat Schumann en Molotow elkaar ontmoeten. Ja, dat is *belangrijk* ...

Ik antwoord hem: „En hoe wilt u uw Schumann dwingen, Molotow te ontmoeten? Door in hongerstaking te gaan, net als Gandhi? Hoe wilt u uw neutralistische politiek toepassen, als de volken daar niet om vragen, als het Franse volk niet eensgezind is over enkele eenvoudige kwesties? En hoe zou het Franse volk eensgezind kunnen zijn, als u en uw krant een zwakke echo vormt van de laster die door de andere kranten wordt uitgekraamd?

Wat mij aangaat, ik heb dit gezegd, ik kan niet anders doen dan getuigenis afleggen. En dat doe ik, juist *omdat* ik niet behoor tot de Vredesbeweging, *omdat* ik de oproep van Stockholm niet ondertekende. Ik doe dat *voor allen,* die op mij gelijken en die niet naar Wenen zijn gegaan. Ik getuig dus, dat dit Congres van Wenen, ondanks de laster, een *historisch* gebeuren is en zal blijven; ik getuig, dat vertegenwoordigers van 70 naties elkander daar hebben ontmoet en hun opvattingen niet slechts in volledige vrijheid, maar ook in vriendschap hebben getoetst. Ik getuig, dat zij uit elkaar gingen met de wil, hun actie voort te zetten en met de hoop deze tot een goed resultaat te brengen. Ik getuig, dat de Vrede, waarvan ik de eerste kiem heb gezien, iets meer is dan enkel het afwezig zijn van oorlog en dat die een nieuwe eer en een nieuwe band tussen de mensen kan worden.

De kiem hebben wij in Wenen gezien. Het is aan ons en aan u, die hier zijt gekomen, maar het volgend jaar zult komen in Wenen of elders, te beletten, dat men de Vrede verplettert.

Elisabeth Zernike

TWEE MINUTEN STILTE 4 MEI 1951

Zij staan gerijd op den hardsteenen rand,
Bij gratie van de moeders opgebleven,
Drie kleine jongens in een nieuw verband,
En toonen zich opeens der jeugd ontheven.

Want aandacht, onzintuigelijk verwekt,
Welt in den mensch uit zijn verstilde wezen,
En uit die bron moet zijn het beeld gerezen
Van mannen, die daar roerloos staan gestrekt!

De langste is een monnik dor en recht,
Als voor het kruis tot lengtebalk getrokken,
De handen lijdelijk ineengelegd,
Het helle oog fanatisch onverschrokken.

De linker is een schrompelige vent,
Het gore lijf lang vóór zijn tijd versleten;
Hij heeft zijn tanden aan den beet gewend,
En in zijn wijsheid leert hij veel vergeten.

De derde is een ridder vroom en vast,
Die al het booze jaagt om te verdelgen:
Hij vreest de wereld niet, die hij moet belgen,
Daar in zijn voetspoor 't goede zaad opwast!

Het overig publiek heeft geen gelaat,
Is slechts décor uit arme kunstigheden. —
Ik wend mij vóór het leven verder gaat
En weer die knapen keeren in het heden.

Ik heb mij ingescheept naar verre kusten
Zonder te vragen of gij volgen zoudt;
Ik kan niet denken aan een eindlijk rusten
Waarbij uw hand mijn hand omsloten houdt.

Zoudt gij ontkomen aan de warme landen,
Waar rozen altijd weer te bloeien staan,
Om met mij uit te zien naar koeler stranden,
Zuiver beschenen door de simple maan?

Maar als de schemering komt aangedreven,
De golven sluimren na het windgevecht,
Ik aarzelend de zeilen zal gaan reven,
Dan zie ik u soms naast mij op de plecht.

Traag spreekt gij van de schuld uit het verleden,
Van dorst en droomen, onbegrip en smaad,
En hoe gij, opgenomen in het heden,
Gebogen aan de bittre bronnen staat.

Ik heb geen woorden u tot troost te zeggen
In deze duisternis die ons omgeeft;
Zal ik een hand op uwen schouder leggen?
— Maar 'k zie dat u de nacht verzwolgen heeft.

RONDEEL

Het is mij goed naar u te reiken
Over den blinden afgrond heen;
Gij zijt zoo ver niet als mij scheen,
Ik voel de duizeling al wijken.

Wij hebben eigen doodenrijken
En elk blijft trouw aan zich alleen,
Maar het is goed naar u te reiken
Over den blinden afgrond heen.

De oevers bloeien als gelijken,
De sterren dwarrelen dooreen;
Ik waag een spanning ongemeen
En durf u in de oogen kijken...
O, het is goed naar u te reiken.

L. Ali Cohen

NOG ALTIJD

Niemand die „De Komedianten" van Louis Couperus gelezen heeft kan die geestige tweelingen vergeten: Cecilius en Cecilianus...

Natuurlijk, men moet iets voor ze zijn gaan voelen, al wemelt het om hun hoog-gekapte hoofdjes wel erg van latijnse woorden, namen en nog eens namen, die de glorie van onze gymnasium-cahiers waren...

Maar wie, welke moderne sterveling weet dat die tweelingen nog altijd leven? Nu nog altijd bestaan...

Ik weet het, en er is een schilder die het weet omdat hij ze geschilderd heeft, hen beiden op één doek, en misschien weet een vriend van hem het ook, en een vriend van mij...

In ieder geval lopen zij nog altijd door de grote stad, al is die dan niet Rome, de urbs antiqua, en al zijn zij dan natuurlijk wat ouder geworden, maar niet eens zoveel — ze zijn nu ieder 22 en dus heeft de tijd hen wel zeer genadig behandeld.

Zij lopen door de grote stad, alleen of dikwijls getweeën, en zij zijn als zovelen werkloos.

Er is nu geen gierige maar toch eigenlijk wel goedhartige toneeldirecteur of filmregisseur die ze in zijn troep engageert, omdat de markt overvoerd is, wel niet met aardige blonde tweelingen, maar toch...

Ook vindt men het mysterie van hun afkomst niet meer zo interessant, alleen de vreemdelingen-politie toont zich geïnteresseerd en duldt hen slechts node ofschoon zij als volmaakte komedianten des levens hun woordje weten te doen en niets nalaten om simpelweg te leven (en niets meer dan dat).

Hoeveel eeuwen zijn voorbijgegaan — maar zij zijn nauwelijks veranderd! Niet meer dan hun namen misschien, die trouwens nog altijd verward worden want de jongens vervullen prachtig hun plicht van tweelingen, al zijn er die werkelijk de één verkiezen boven de ander of juist de ander liever hebben dan de één...

Hans of Henny, Henny èn Hans — zo was het vroeger met Cecilius en Cecilianus, maar die voelden zich destijds méér, die mochten er zijn, die waren wat! De edele Plinius — die kenner — nodigde hen op zijn villa aan zee temidden der vrienden, die scherpe spotdichter Martialis werd week voor hen, zelfs het paleis van de keizer zou zich openen, en de Spelen waren nauwelijks denkbaar zonder hen.

Maar Hans en Henny zijn werkloos en hebben allang het schrijven

op advertenties en het zenden van foto's naar allerlei ateliers en regisseurs opgegeven.

Van wijsgeren, edel of niet, kennen zij niet het bestaan — het is trouwens niet duidelijk welke relatie er tussen hen zou kunnen zijn, en dichters beschouwen zij als ongevaarlijke zwakzinnigen, ook gesjochten...

Het paleis heeft alleen betekenis als de Koningin er is, en de Olympische Spelen waren in '28 in Amsterdam, dat is ontzettend lang geleden — en daarna waren er wel allerlei spelen in het stadion, (maar dan moet je ergens bij aangesloten zijn) of fijne voetbalfeesten — maar die zijn natuurlijk te duur (na afloop is er bij de bars wel wat te verdienen, maar daarover spreken zij liever niet).

Vroeger waren de tijden zeker beter, toen wisten zij wat ze waard waren met hun gladde smoeltjes, die zo argeloos geestig de soms gepeperde teksten lanceerden. En er was een sfeer van succes om hen heen — ook wel van afgunst en intrigues, maar zij voelden dat zij er mochten zijn en zij waren er dan ook —!

Nu lopen zij uren over het asfalt en kijken niet eens meer naar de etalages der winkels omdat zij toch niets kunnen kopen. Als het regent — en het regent veel tegenwoordig — schuilen ze in de portieken, waar altijd ook anderen staan, en oreren met galgenhumor over de dingen van de dag.

Soms krijgt een wat handelsgeld en gaat trap op, trap af langs bureaux en kantoren, die eigenlijk nooit iets nodig hebben maar wel eens 100 vel extra fijn gelijnd papier (zoals waar ik nu op schrijf) kopen — dat hangt erg af van de persoonlijke smaak van wie juist aan het loket staat of in de wachtkamer „het bezoek" taxeert...

Maar van het leven, de beste leermeester, weten zij nog altijd veel — meer natuurlijk nog dan vroeger. Zij hebben zoveel rondgezworven en zij zijn intelligent en snel-bevattend. Er ontgaat hun niet veel en zij kunnen horen, zien en zwijgen tot zij soms ineens een opmerking plaatsen die doet merken dat de wereld hun domein en de tijd hun geleider is.

Zelf vinden zij de toestanden niet zo veranderd. Het bestaan bloeide destijds voller en schoner, hun reizen en trekken met de troep was interessant, maar ook toen waren zij gebonden, slaven eigenlijk ondanks hun verhulde voorname afkomst, en nù volgens wet en zede wel niet, maar inderdaad nog erger: paria's om wie niemand zich bekommert.

Niet steeds kunnen de tweelingen samen zijn — de nood dwingt vrij

vaak tot een tijdelijke scheiding. Als Hans onderdak gekregen heeft bij een vage vriend is hij er niet zeker van dat Henny ergens een kamertje gevonden heeft, al kost dat maar vier gulden in de week.

En er dient toch gegeten te worden, maar in ieder geval moeten er cigaretten zijn, het liefst Engelse of Amerikaanse, zwart en scherp.

Het is gek dat zij tegenwoordig geen behoorlijk emplooi kunnen krijgen. Zij hebben wel eens gefigureerd in revues, zitten model, kellneren soms als het ambtscostuum geleend kan worden, handelen wat of lopen zonder...

Toch kennen zij hun talen, hebben M.U.L.O. diploma's, schrijven niet meer fouten dan middelmatige studenten en zijn zeker niet stom.

„Maar d'r is niks".

Toen Cecilius en Cecilianus een tijdlang gescheiden leefden, werd Cecilius verzorgd in de gouden kooi die het paleis van de keizer was — hij werd er ziek van luxe en verlangen naar zijn broer, die zelf wegkwijnde omdat hij hem zo miste...

En de arme Cecilianus werd tenminste getroost door de jager Carpoforus, door de dichter Martialis, ja zelfs door de heilige man Johannes — maar wie zou zich nu bekommeren om de verlaten ronddolende Henny als soms een vrolijke bar-klant van de Zeedijk, die een biertje weggeeft, of misschien een eenzame man van de krant, die laat van zijn bureau komt, verbitterd en triest, en óók verlangend naar even iets warms, een aanraking van het leven al is dat aan de zelfkant — waarom niet?

Eén ding hebben de tweelingen nimmer, wanneer dan ook, gedaan: klagen. Lijden, kwellingen en gebrek, zij wisten wat dat betekende — zich verkopen, ook dat hebben zij toen en nu gekend, maar zij behielden houding, iets van bravour!

En zoals Cecilius en Cecilianus oprecht, ernstig en warm, zich aan hun kunst wijdden, zo eerlijk, moedig en hardnekkig vechten Hans en Henny voor hun bestaan.

Het is waar: zij behoeven niet bang te zijn voor een gril van de wrede keizer, wiens wellust naar bloed en macht geen normen kende. Maar zijn de wetten der economie-van-vandaag, die hen eenvoudig uitschakelt als non-valeurs, minder wreed?

De hopelozen van de straat en uit de salons leuren met leuzen en proberen vat te krijgen op de massa's, die volgen moeten. Een mens alleen denkt na, twijfelt, kiest, verwerpt, aanvaardt... de massa, bezeten door het instinct van de waan, muit tegen de enkeling wiens geweten zij vreest.

Men lokt Hans en Henny naar meetings en vergaderingen, warme zalen vol gelijkgezinden lonken naar hen, en allerlei beloften loeien door de lucht. Maar zij hebben een en ander van de wereld gezien op hun vele zwerftochten en vertrouwen meer op de kern van het eigen wezen dan op het gemene veelvoud van quasi-saamhorigen...

Vaag schemeren herinneringen van vroeger voor hun geest aan grote consuls en machtige praetoren, en de woordvoerders van nu doen hen nauwelijks glimlachen, vervelen alleen maar. Dan zoeken zij liever soulaes in een bioscoop, waar het leven in het belachelijke wordt getransponeerd en zo zoet-vergiftigend het publiek voedt met het vals surrogaat van liefde en leed.

Maar de kittige rhythmen der Zuid-Amerikaanse muzieken sleuren hen mee en begoochelen hun zieltjes die zo weinig houvast hebben in het armetierig bestaan.

Huiverend dwalen zij daarna over het asfalt en scheiden van elkaar met een jongensachtig gebaar, hun onzekerheid en vage vrees voor het komende verbergend achter wat bruuske bravour...

Er zijn daar van die ontmoetingen, waarover zij later niet spreken of van die eigenaardige relaties in obscure cafétjes, waar zij genoeg biertjes aangeboden krijgen en de „voorburg" naar limonade smaakt.

Nog altijd dolen zij door tijden en steden en bewijzen dat er eigenlijk zo weinig verandert.

Omdat harten en hersenen niet veranderd zijn en de mensen wel eindeloos variëren (vroeger en nu), maar dit toch tenslotte alleen maar de uiterlijkheden der dingen betreft.

Zo verschilt werkelijk weinig de houding van Cecilius en Cecilianus, als zij hooggeschoeid in hun tuniekjes na een repetitie opgewonden in de taveerne van Nilus zitten te zwetsen, van de manier waarop Hans en Henny in mouwvest en plus-four in de bar van Bet de omstanders voor de gek houden. Niemand kan kwaad worden op de tweelingen met hun blonde smoeltjes en aardige gebaren, neen menigeen laat zich vertederen...

En ik weet niet wie echter zijn: Cecilius en Cecilianus of Hans en Henny.

Vroeger waren zij veel voornamer en stralender: begaafde jonge artisten — nu lopen zij vrijwel vergeten in de wereld rond...

Nog altijd leven Couperus' tweelingen hun factisch bestaan en zij zijn ets-scherp gegrift in mijn geest... maar de anderen heb ik werkelijk ontmoet, ik heb hun woorden gehoord en hun leed begrepen.

Zij zijn anders, en toch eender gebleven —

Arthur Lehning

DE VERANTWOORDING VAN EEN STAATSMAN

Ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van Mohammad Hatta in Augustus van verleden jaar werd hem door een aantal vrienden een bloemlezing aangeboden van zijn eigen geschriften. Het voortreffelijk uitgegeven werk van bijna 600 pagina's is nu ook onder de titel *Verspreide Geschriften* in de boekhandel verschenen[1]), terwijl een Indonesische uitgave in voorbereiding is.

Gebundelde politieke artikelen geschreven in het verloop van vele jaren zijn een lectuur die door hun onvermijdelijk fragmentarisch, incidenteel en weinig definitief karakter meestal een heterogene indruk maken. Wanneer men zich afvraagt waarom dat hier niet het geval is, dan is het antwoord: omdat aan deze *Verspreide Geschriften* een *fundamentele conceptie* ten grondslag ligt. Het is deze fundamentele conceptie — dit meest essentiële criterium wellicht wat een goed kunstwerk van een slecht onderscheidt — die aan deze diverse artikelen en redevoeringen over het verloop van bijna drie decennia een eenheid verleent, die iedere lezer, dunkt mij, moet treffen. Zij zijn echter nog om een andere reden boeiende lectuur: zij zijn niet alleen interessant omdat zij een verantwoording zijn van een vooraanstaand politicus en staatsman en een bijdrage vormen tot de kennis van de voorgeschiedenis van het nieuwe Indonesië, maar zij ontlenen hun bizondere betekenis aan het feit, dat zij deze geschiedenis mede hebben gemáákt. Het is hier precies omgekeerd als met een detective story, waarvan de lectuur minder opwindend is als men weet hoe het afloopt. Ofschoon men ook hier weet hoe het gehele gebouw is opgetrokken vervolgt men met interesse het werk van de revolutionnaire architect.

Het oudste van de opgenomen artikelen is uit het jaar 1923 en het laatste van 1951. De ongeveer 40 artikelen en redevoeringen hebben derhalve betrekking op een tijdsverloop van een goede kwart eeuw en zij geven een overzicht van de politieke activiteit en een indruk van de wetenschappelijke arbeid van Mohammad Hatta vanaf het ogenblik, dat hij zich liet inschrijven als student aan de Economische Hogeschool te Rotterdam tot het uitoefenen van zijn huidige functie als Vice-President van de Republiek Indonesië.

[1] C. P. J. van der Peet, Amsterdam 1952.

Toen Mohammad Hatta in 1949 als leider der republikeinse delegatie van de Ronde Tafel Conferentie na zeventien jaar voor het eerst weer naar Nederland kwam, schreef hem wijlen J. E. Stokvis, met wie hij twintig jaar geleden verbitterde polemieken en debatten over de koloniale politiek had gevoerd: „Ik erken nu volmondig, en ben er blij om, dat de geschiedenis U in het gelijk heeft gesteld." Het is dit „historisch gelijk", dat het uitzonderlijk karakter verleent aan deze artikelen van de hand van een schrijver, die daartoe zelf zoveel heeft bijgedragen.

„De Nederlandse koloniale macht is haar einde nabij", leest men in een artikel geschreven in 1925 en de artikelen in de volgende kwart eeuw tot aan de Ronde Tafel Conferentie toe zijn variaties op dit thema. Van 1921 tot 1932 is Hatta in Nederland geweest. Het is hier dat hij studeerde en het is in West-Europa dat hij zijn politieke leerschool doorliep, die van zo grote betekenis is geweest voor de rol die hij toen en die hij ook later zou spelen. In 1926 werd hij voorzitter van een vereniging van Indonesische studenten in Nederland, die een jaar tevoren de naam Perhimpunan Indonesia had aangenomen en die weldra onder zijn leiding zich zou ontwikkelen tot een politieke factor van de allereerste rang. Zij werd een voorpost en een spreekbuis en de officiële vertegenwoordiging van de vervolgde en onderdrukte nationale beweging in het moederland. Toen de regering poogde de exhorbitante rechten ook in Nederland toe te passen en hem met zijn medebestuursleden, de redacteuren van *Indonesia Merdeka,* het orgaan van de *Perhimpunan Indonesia,* gevangen zette, was dit een mijlpaal in de nationale strijd voor de onafhankelijkheid van Indonesië. Zijn houding voor de rechtbank in Den Haag, die de aangeklaagde vrijsprak, is onvergetelijk. Zijn grote verdedigingsrede op 9 Maart 1928, die men in de Verspreide Geschriften in haar geheel vindt afgedrukt, was een politieke daad.

Nooit te voren had in Nederland de stem van het Indonesische nationalisme zo duidelijk geklonken. Het was het ogenblik, dat men poogde ze ginds met exhorbitante rechten en galgen, met gevangenis en Digoel te smoren. Nooit te voren was de eis voor de volledige onafhankelijkheid zo onvoorwaardelijk gesteld. Deze pleitrede was niet alleen een gedocumenteerd requisitoir tegen de uitwassen van het koloniale bewind, maar een vonnis van het bewind als zodanig. Het was een oordeel zonder beroep.

In dezelfde tijd werd de stem van *Indonesia Merdeka* voor de eerste maal ook buiten Nederland gehoord. Op internationale congres-

sen van democraten en radicale pacifisten, op de wereldcongressen van de *Liga tegen Imperialisme* te Brussel en Frankfort sprak Mohammad Hatta in deze jaren namens de millioenenmassa's van Indonesië voor de onafhankelijkheid van zijn land. Een reeks van documenten van deze buitenlandse propaganda vindt men hier afgedrukt. Het is jammer, dat zijn grote rede op het stichtingscongres van de Liga, Februari 1927 te Brussel, niet is afgedrukt. Het is niet Indonesië, zo zei hij o.m. in deze grote rede, dat niet rijp is voor de onafhankelijkheid, maar het is Nederland dat niet de capaciteit noch de wil bezit een volk, dat groter is en een oudere cultuur bezit dan het zelf, tot deze onafhankelijkheid op te voeden. Tot de gedelegeerden op dit congres behoorden vertegenwoordigers van de nationale bewegingen van Azië, Afrika en Zuid-Amerika en het was hier, dat hij de leiders van andere gekleurde rassen leerde kennen en duurzame vriendschappen sloot, o.m. met Nehru die, zoals hijzelf, twintig jaar later tot een der leidende staatslieden zou worden van zijn land en van het ontwaakte Azië. In de oproep, die Hatta op 30 Augustus 1945 op een der beslissende ogenblikken van de geschiedenis in Indonesië, tot zijn politieke vrienden over de gehele wereld richtte tot steun voor de geproclameerde republiek: *A personal message to my old comrades wherever they may be,* hoort men de weerklank uit de tijd van deze eerste gemeenschappelijke strijd. „... my mind goes back to my days in Europe and to my many friends there, who stood shoulder to shoulder with me in our common struggle. Those comrades are at present scattered over the face of the globe. Yet, during all these years, I have treasured their memory in my heart, and I now look forward to getting in touch with them once more..." Hij richtte zich in het bizonder in deze oproep tot de leiders van de bewegingen met wie hij toentertijd had samengewerkt in het belang van de vrede en de bevrijding der gekleurde volken. „Since then some of you — vervolgde de oproep — have discharged heavy responsibilities in your respective countries and, by serving as leaders of labour movements and of trade-unions, by assuming office as ministers and diplomats, you have helped to shape and influence the course of world politics... It was full thirteen years ago that I departed from you to return to my native country. When I came here I threw myself into the struggle of my people for independence... Not for one moment did I deviate from my lifelong desire to see the establishment of a free Indonesia... We have suffered colonial rule for so many centuries that we will have no more of it. Therefore I appeal to you, my

old comrades, to stand by us and to use your influence to see that the independence of Indonesia is recognised... Now, then, it is the time for you to give us the assistance we seek."

In de jaren '20—'30 heeft hij ook het Europese socialisme leren kennen. Hij heeft zeer vroeg begrepen, dat er van de Westerse socialisten niet veel te verwachten was. Hij verwachtte wel iets van de communisten, maar niets goeds. Op het twede wereldcongres van de Liga in 1929 te Frankfort was het reeds duidelijk, dat van enige loyale samenwerking met de communisten geen sprake kon zijn. Voor de vertegenwoordigers der gekleurde volken ging het in de eerste plaats om alles wat bevorderlijk was voor hun nationale doel. Begrijpelijkerwijze waren zij geneigd tegen het machtsapparaat van het koloniale regiem hulp te aanvaarden waar zij die konden vinden. Zij meenden te kunnen vertrouwen ook op de steun van Sovjet-Rusland. Sovjet-Rusland was een grotere machtspolitieke factor in de strijd tegen het imperialisme en kolonialisme dan het reformistische West-Europese socialisme, dat reeds lang de godsvrede had gesloten met het blanke imperialisme. Buitendien ontleende Sovjet-Rusland voor alle gekleurde volken zijn prestige aan het feit, dat het nog steeds geïdentificeerd werd met de Russische Revolutie, die voor Azië van zoveel groter betekenis is geweest dan voor Europa. Toen het echter bleek, dat voor de communisten de Liga slechts een werktuig was in het belang van de Comintern, d.w.z. van de buitenlandse politiek van de Sovjetstaat, was de Perhimpunan Indonesia evenmin als andere links georiënteerde westerse anti-imperialistische groepen bereid zich door Moskou op sleeptouw te laten nemen.

In het artikel, dat Hatta aan het Congres van Frankfort heeft gewijd, spreekt hij over wat toentertijd de „blanke Fraktionskämpfe" werd genoemd en waartegenover de meerderheid der gekleurde delegaties zich zeer passief toonden en zelfs hun misnoegen hebben geuit. Maar deze beschouwing lijkt mij toch, en leek mij toen, discutabel.[1] Want wat was het geval? Afgezien van principiële tegenstellingen waren deze Fraktionskämpfe toch het gevolg van een poging der niet-communistische groeperingen — en daartoe behoorde ook de *Perhimpunan* — om van de *Liga* een orgaan te maken gebaseerd op samenwerking en verdraagzaamheid. Het was onvermijdelijk dat dit leidde tot een verzet tegen de intimidatie-pogingen van de totalitaire communisten om de Liga voor hun doeleinden te monopoliseren. Trou-

[1] Cf. Het artikel: *Frankfort en de Liga* in *De Nieuwe Weg*, 1929.

wens: ook de gekleurde fracties waren niet vrij van deze Fraktionskämpfe, die een voorspel waren van de tegenstellingen van sociale en politieke aard, die zich twintig jaren later en nu niet meer binnen het kader van een organisatie en in een congreszaal, maar op nationale schaal in een geheel continent zouden herhalen.

Achter de strijd om de vorm en de taktiek van een organisatie ging tenslotte nog een geheel ander principieel probleem schuil. De vraag kon namelijk worden gesteld — en werd gesteld — of de oplossing van het nationale vraagstuk los kon worden gemaakt van die van de sociale problemen en ook of deze voor het Westen en het Oosten niet zo interdependent waren, dat zij alleen in wereldmaatstaf konden worden opgelost. Het socialisme is een wereldvraagstuk en uitbuiting, totalitaire regiems en zelfs imperialisme konden toen evenmin als vandaag uitsluitend als een blank monopolie worden beschouwd.

Hoe dan ook, de „buitenlandse" propaganda is voor de indonesische zaak van grote betekenis geweest. De ervaringen zullen wel de overtuiging hebben versterkt, dat men in de strijd voor de nationale onafhankelijkheid alleen op eigen kracht kon vertrouwen. Het kon ook moeilijk anders. Het reformisme van de Europese arbeidersbeweging en haar solidariteit met het imperialistische kapitalisme was immers gebaseerd op het feit, dat de levensstandaard van de arbeidersklasse nauw met de koloniale uitbuiting verbonden was. Toen in het beslissende ogenblik de socialistische arbeidersbeweging in Nederland steun verleende aan de militaire acties om het koloniale regiem te handhaven was dit niet alleen een verraad aan eigen beginselen, maar ook een dolkstoot in de rug van het aziatische socialisme. Het was een dubbel verraad.

Het reformistische socialisme met al zijn positieve resultaten waarop het kon bogen stond niet alleen machteloos tegenover de crises van het kapitalisme, machteloos tegenover het fascisme en tegenover de oorlog, maar het heeft ook gefaald om de rassentegenstellingen van de koloniale verhouding te doorbreken en het is dit aspect van het bankroet van het westerse socialisme dat later misschien eens gezien zal worden als een onherstelbare ramp voor de westerse beschaving.

De geringe solidariteit in het Westen heeft er w.s. toe bijgedragen, dat Hatta zich in 1925 afvroeg: „Is de koloniale verhouding niet identiek met rassenverhouding?" De wet, dat de samenleving beheerst wordt door tegenstellingen paste hij toe op de koloniale verhouding en in de tegenstelling van overheerste en overheerser zag hij een anti-

these tussen het blanke en het gekleurde ras. Alleen door de ontvoogding van de koloniën zou deze tegenstelling kunnen worden opgeheven. In één zin vatte hij het gehele probleem in de strijd voor de onafhankelijkheid samen: „De overheerste tone een wil te bezitten, verbreke die tegenstelling met geweld en hij is vrij." Daarom heeft hij zich steeds tegen de coöperatoren gekant en zag hij in de noncoöperatie, zonder de geweldloosheid van Gandhi te aanvaarden, het wapen bij uitnemendheid van ieder onderdrukt volk, dat zich bij zijn emancipatie tegen een overmacht van het geweld ziet geplaatst.

Omstreeks 1926 heeft de dan 24-jarige Hatta zijn conceptie van het koloniale probleem en van de onafhankelijkheidsstrijd reeds volledig gevormd. Zijn theorie is even vast omlijnd als zijn tactiek, en hij stelt in 1926 reeds vast, en voorspelt, dat het de oorlog in de Pacific zal zijn die aan Indonesië de vrijheid zal geven, de oorlog die een afrekening zal betekenen van de gekleurde rassen met de over hen dominerende blanken. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat toen het Nederlandse koloniale regiem verdween door de Japanse bezetting deze situatie hem niet onvoorbereid trof. In 1932 was hij naar zijn land teruggekeerd om de strijd voort te zetten. Anderhalf jaar na zijn terugkomst werd hij een jaar gevangen gezet en de volgende zeven jaar werd hij verbannen naar Digoel en geïnterneerd op Banda Neira. Wat volgde is bekend. De gebeurtenissen van 17 Augustus 1945 heeft hij, mede in verband met de controversie die hierover is ontstaan, met de preciesheid die hem eigen is in het artikel „Legende en Realiteit rondom de Proclamatie van de 17de Augustus" beschreven. Deze bijdrage tot de historie — oorspronkelijk verschenen in het tijdschrift *Mimbar Indonesia* — wordt hier voor het eerst ook voor de niet-Indonesische lezer toegankelijk gemaakt.

De politieke activiteit van Hatta is steeds gepaard gegaan met zijn belangstelling voor economische problemen. Wat hem vooral preoccupeert is de Indonesische economie in verband met de wereldeconomie en hij heeft aan dit vraagstuk grote studies, in 1926 en in 1938 gewijd. Hij is geen Marxist, maar het is evident dat hij met profijt de marxistische school heeft doorlopen. Hij wijst het philosophische materialisme af, dat z.i. aan de leer van Marx en Engels inhaerent is en hij aanvaardt evenmin het fatalistische determinisme, dat volgens hem het marxisme kenmerkt. Het empirische dialectisme heeft hij daarentegen met succes als werkmethode gebruikt.

Voor Hatta, trouwens, is het socialisme niet een wetenschappelijk systeem, maar een vanzelfsprekende consequentie van zijn religieuze

overtuiging: de broederschap en de gerechtigheid onder de mensen, die de Islam voorstaat, kan alleen door een socialistische maatschappelijke orde worden gewaarborgd. Overigens is hij van mening, dat elk land krachtens volksaard, historie en cultuur het socialisme op verschillende wijze zal realiseren.

Het gaat hem overigens minder om ideologieën en theorieën dan wel om de practische politiek. Hij benadert alle problemen pragmatisch en ook bij zijn economische en politieke beschouwingen laat hij allereerst de feiten spreken en hij laat zich niet inkapselen in theorieën en systemen. Hij bestudeert alles: de economie, de sociologie, de geschiedenis, de cultuur, maar zeer eclectisch gebruikt hij wat hij voor zijn doel nuttig acht en integreert het tot zijn eigen theorie en tactiek, die onverzettelijk en rechtlijnig maar één doel kent en beheerst wordt door één visie: de onafhankelijkheid van zijn land.

Zijn stijl is helder en eenvoudig, de stijl van een erudiet die ingewikkelde zaken „eenvoudig" tot hun essenties herleidt. Hij schrijft zakelijk en beheerst, beredeneerd en afgewogen en ook in de stukken van een propagandistisch karakter is hij wars van demagogie, vrij van phrasen en zonder ressentiment. In de stijl verraadt zich de „man uit één stuk" en men onderkent er de eigenschappen, die vriend en vijand ook in de staatsman hebben leren kennen en waarderen. Als hij 'n enkele maal zijn sentimenten de vrije loop laat dan kan men iets van het élan vermoeden, dat achter dit masker van zakelijkheid verborgen is, en dat hem al deze jaren bezielde. Het breekt door in de oproep tot zijn vroegere politieke vrienden en als hij in 1926 schrijft: „Wij zouden Indonesië liever zien wegzinken tot aan de bodem der zee dan het te hebben als een eeuwig aanhangsel van enige andere vreemde natie," dan is dat geen dichterlijke vrijheid van een jeugdig revolutionnaire propagandist, zoals wel blijkt uit het feit dat hij vele jaren later, in een rede op een massavergadering op 8 December 1942, deze woorden vrijwel letterlijk zal herhalen en waarvan de politieke implicatie door de Indonesische jeugd niet werd misverstaan.

Het is jammer, dat Nederlandse politici en koloniale experts die veelal toch zulk een grote kennis van land en volk bezitten van dit alles zo weinig hebben begrepen en dat het niet mogelijk is geweest, dat zij deze *Verspreide Geschriften,* zoals ze nu voor ons liggen, hebben kunnen bestuderen. Want wie ze leest maakt een leerschool door van koloniale politiek. Het is een close-up van het Indonesische probleem. Maar, gedane zaken nemen geen keer, zoals de schrijver als leider van de Indonesische delegatie op de openingszitting van de

Ronde Tafel Conferentie opmerkte. Met de toekomst staat het anders. Ondanks het pessimistische woord van de grote Hegel: das Einzige was die Geschichte lehrt ist dass Völker und Staaten nichts von der Geschichte lernen, mag men niet wanhopen. Deze lectuur kan misschien toch post festum tot lering dienen in zake het wezen van de nationale bevrijdingsstrijd, en mede door het inzicht: *hier werd wat groots verricht* bijdragen tot een beter begrip voor het nieuwe Indonesië.

De proclamatie van de 17de Augustus heeft het koloniale moederland ontzet en de wereld verrast. *De padi groeit onhoorbaar,* heeft men immers gezegd. Na het lezen van de *Verspreide Geschriften* van Mohammad Hatta is men geneigd eraan toe te voegen: maar toch ook niet vanzelf.

ADRES VAN DE VREDESBEWEGING „DE DERDE WEG"

Gaarne vestigt de redactie de aandacht der lezers op het onderstaande adres:

Aan de Leden der Staten-Generaal.

Nu binnenkort het wetsvoorstel tot ratificatie van het Verdrag der Europese Defensie Gemeenschap bij de Staten-Generaal in behandeling komt, voelen wij, vertegenwoordigende de Vredesbeweging „De Derde Weg", ons verplicht een duidelijk eigen geluid over dit, voor de vrede zo gewichtige, voorstel te laten horen.

De Europese Defensie Gemeenschap beoogt de herbewapening van West-Duitsland en zijn inschakeling in een gewapend Europees blok en indirect in de Noord Atlantische Verdrags Organisatie, onder de politiek-militaire leiding van de Verenigde Staten van Amerika.

De voorstelling, alsof zodoende een Verenigd Europa nabij wordt gebracht, moet als vals en onwaarachtig worden gebrandmerkt. Immers, de tweedeling van Duitsland wordt er door verdiept tot een kloof, die nauwelijks meer met vreedzame middelen te overbruggen is. En langs de grens, die Duitsland in tweeën splijt, wordt ook Europa in tweeën gespleten.

Omgekeerd is slechts rondom een in vrede herenigd Duitsland een verenigd Europa mogelijk. Een verenigd Europa, dat juist door deze vereniging niet langer oorlogsinstrument, deels van de Verenigde Staten, deels van de Sowjet-Unie zou zijn; op het voorbeeld van Duitsland dan niet langer bruggehoofd van maar brug tussen deze beide machtsblokken. Een Europa dat zowel hierdoor als door het prijsgeven van elk kolonialisme ook een brug naar Azië en Afrika zou kunnen slaan in dienst van opbouw en vrede. Daarentegen zou bijvoorbeeld voor Nederland ratificatie van de E.D.G. het afbreken van de laatste brug met het neutrale Indonesië betekenen.

Wij zien thans hoe de Verenigde Staten meer dan op enige andere Europese regering vertrouwen op de regering-Adenauer van de Duitse Bondsrepubliek — evenals omgekeerd! — om hun machtspositie tegenover de Sowjet-Unie te versterken. Wij zien vervolgens hoe onder Amerikaans-Duitse druk de nog aarzelende landen van de te vormen Europese Defensie Gemeenschap tot spoedige ratificatie worden geprest.

Van de tegenwoordige Amerikaanse regeringspolitiek, die veeleer dilettantisch dan kwaadwillend is, en nog verschillende kanten uit

kan, moet toch worden gezegd dat zij zowel in Europa als in Azië de fascistische en reactionnaire oorlogs-avonturiers nieuwe moed heeft gegeven.

Deze Amerikaanse politiek verscherpt niet alleen de verdeeldheid van Europa, maar brengt ook in de voornaamste landen die de Europese Defensie Gemeenschap moeten vormen — West-Duitsland, Frankrijk en Italië — een diepe politieke verdeeldheid teweeg, waardoor de valsheid en onwaarachtigheid van een op deze basis te bouwen Verenigd Europa eerst ten volle openbaar wordt. De angst van de regeringen van deze landen — voorop die van de Duitse Bondsrepubliek — om over dit zo diep-ingrijpende verdrag hun volken te raadplegen, toont aan hoe voos de grondslag is waarop dit pseudo-Europa wordt gebouwd. Wordt onder zware druk ten slotte de E.D.G. geratificeerd, dan zal de vereiste eenheid van handelen juist vanwege deze verdeeldheid — die óók een tweedeling is — er toe dwingen in nog veel sterker en beslissender mate dan tot dusver van de democratische weg af te wijken. Want een latente burgeroorlog moet dan worden bedwongen.

Het is niet te verwachten dat het Duitse volk in zijn tweedeling zal berusten. Komt de Duitse hereniging niet op vreedzame wijze tot stand, dan zal een herbewapend West-Duitsland deze hereniging willen forceren door verovering en bij deze verovering — onder de leus van bevrijding, die ook een Amerikaanse leus is — niet bij de Oder-Neisse-grens halt houden. Dat deze gedachten in regeringsgetrouwe kringen in de Duitse Bondsrepubliek leven, is reeds ruimschoots gebleken. Het kan niet anders of de Duitse Democratische Republiek en daarachter de Sowjet-Unie zullen zich door de scherpste tegenmaatregelen hierop voorbereiden.

Vergroot op deze wijze de Europese Defensie Gemeenschap in ernstige mate de kans op een derde Wereldoorlog, en is uit de langzame en moeizame gang van de ratificaties de innerlijke zwakheid van een zodanige Gemeenschap bij voorbaat duidelijk — een zwakheid die slechts uiterlijk en wel door een of andere vorm van Amerikaanse overheersing kan worden verholpen — dan is voor kleine naties als Nederland, die bij oorlog zozeer in de gevarenzône liggen, de vraag wel bijzonder klemmend of zij aan deze politiek door ratificatie van de E.D.G. mogen meewerken. Wij antwoorden hierop, dat zowel de vrede als het landsbelang, uiteraard onscheidbaar verbonden, eisen dat Nederland hieraan niet meewerkt.

Het ligt wel allerminst op de weg van U, leden van de Staten-

Generaal, om, in dit hachelijke en onzekere stadium, haast te maken met de behandeling van het Regeringsvoorstel. Maar wèl is het urgent en ligt het op Uw weg — ook voor hen die te zijner tijd dit voorstel zouden willen aanvaarden — om er met de meeste klem op aan te dringen dat een Vier-Mogendheden-Conferentie bijeenkomt ter voorbereiding van een herenigd en geneutraliseerd Duitsland, met een uit vrije verkiezingen voortgekomen regering. Er is naar onze mening niets in de politieke beginselen van Uw partijen wat zich hiertegen verzet, al kunnen fantasieloosheid en partijpolitieke verstarring het verijdelen. De betekenis van een dergelijk initiatief, moreel maar zeker ook practisch, zou in de omstandigheden-van-nu bijzonder groot zijn en U en ons volk tot eer strekken.

Hiervoor doen wij, leden van de Staten-Generaal, een beroep op U, en, over Uw hoofden heen, op het Nederlandse Volk.

DE CENTRALE WERKGROEP VAN DE VREDESBEWEGING „DE DERDE WEG."

DE RAMP

Doe nu niet meer
Lieve zee
Wij begrijpen het nooit
Onze duinen en dijken
Zo groot en zo sterk
En jij nog sterker

Je bent verraderlijk opgevlogen
Terwijl wij sliepen
Heb je onze kust vernield

Doe nu niet meer
Je stroomt nu door straten
Daar hoor je niet thuis
De kruinen van bomen
En het dak van ons huis
En alles van ons
Is van jou.

Doe nu niet meer
Nooit meer

RENEE, 13 jaar

Uit: Contact-Orgaan, uitgegeven door de Coöp Ver. „De Drukpers op School" en de Ver. zonder Winst „Volksopvoeding". 3e Jrg., Febr. 1953, Nr. 6.

KORT BESTEK

Oude en nieuwe Christenen.

De zaak-Bertha Hertogh — U weet wel, het meisje dat tijdens de Japanse bezetting door een Indonesische vrouw onder haar hoede was genomen — is een omgeslagen bladzij in het boek der historie geworden. Wij zouden de bladzijde dicht laten, ware het niet, dat het schandaal-Finaly zo een treffend en leerzaam pendant levert.

Aminah had voor Bertha, een kind uit een Katholiek gezin, gezorgd uit de goedheid haars harten. Evenals de Katholieke Mlle. Brun voor de Joodse kinderen Finaly. Zij had er een goede Moslemse van willen maken. Zoals de directrice van het weeshuis te Grenoble er goede Katholieken van heeft trachten te maken. Aminah heeft met ongeoorloofde middelen, en door de hele Moslemse wereld in het geweer te roepen, gepoogd Bertha voor haarzelf en de Islam te behouden. Zoals Mlle. Brun met ongeoorloofde middelen en met hulp van een belangrijk deel van de Roomse geestelijkheid probeert een hereniging van de kinderen Finaly met hun familie in Israël te verhinderen. In beide gevallen heeft de rechter vóór teruggave van de kinderen aan hun familie beslist.

Terecht hebben de ouders Hertogh hun kind teruggekregen — al hadden zowel zij als de Katholieke geestelijkheid die hen steunde destijds, in de wijze waaróp, wel iets meer begrip kunnen tonen voor wat het verlies van het kind voor Aminah betekende. Niemand twijfelt er ook maar een ogenblik aan, dat zij er in de afgelopen jaren alles op gezet hebben, Bertha weer zo volledig mogelijk in de moederschoot der Kerk te doen terugkeren.

Maar dan moet de Katholieke wereld wèl begrijpen, dat voor de pogingen der geestelijkheid om de kinderen Finaly met geweld aan de rechterlijke beslissing te onttrekken, buiten die wereld geen enkel begrip bestaat; en dat, wanneer de familie in Israël bereid is de kinderen hun levensbeschouwing vrij te laten kiezen, de Kerk meer krijgt dan zij onder soortgelijke omstandigheden ooit bereid is, aan anderen toe te staan.

Oude of nieuwe Christenen — het is de Kerk om het even, als het er maar veel zijn. Maar zal ook in dit geval deze inhaligheid haar niet meer verlies dan winst brengen? In zieltjes, en, wat nog veel belangrijker is: in sympathie?

Donker.

De twee uitgewezen Indonesiërs, Sunito en Go Gien Tjwan, bevinden zich alweer lang en breed in Indonesië, waar zij feestelijk zijn ingehaald. Als afscheid van Nederland hebben deze ongewenste vreemdelingen een belangrijk deel van hun inboedel afgestaan aan het Nederlandse Rampenfonds, aldus vurige kolen op het hoofd van Minister Donker stapelend.

Deze is er ijskoud onder gebleven. Niet alleen dat. Hij heeft duidelijk laten blijken, dat het hier niet ging om een incidentele beslissing, maar om een nieuwe bewust aanvaarde gedragslijn tegenover Indonesische studenten. Hiermee is meteen een eind gemaakt aan het fluisterpraatje, dat Go en Sunito nog het een en ander op hun kerfstok zouden hebben, dat door de Minister in de Kamer opzettelijk zou zijn verzwegen, maar dat de eigenlijke grond zou vormen voor hun uitwijzing.

De gedragslijn, die de Minister op een audiëntie mededeelde aan vertegenwoordigers van de Amsterdamse studenten, met toestemming tot publicatie (zie het Amsterdams studentenblad Propria Cures van 7 Maart jl.), toont nog duidelijker dan het schamele zondenlijstje van Go en Sunito, hoe het met de geestelijke vrijheid in ons land gesteld is. Aan een traditie van honderden jaren verdraagzaamheid en gastvrijheid tegenover vreemdelingen is abrupt een einde gekomen.

Buitenlandse studenten, zelfs die in de politieke wetenschappen, mogen practisch niets meer — of, wat even erg is, moeten zich bij alles gaan afvragen, of het nog wel mag. Niet alleen mogen zij niet als sprekers optreden op politieke vergaderingen, bij politieke lezingen en dergelijke — zij mogen er ook niet in debat treden. Gaat het om een „extremistische" politieke vergadering of lezing (wie moet dat beoordelen? De B.V.D.?), dan al helemaal niet. Maar ook anders eigenlijk niet — al is de Minister in dat geval bereid „enige" soepelheid te betrachten. En zelfs een zuiver passieve „belangstelling" voor politieke vergaderingen kan, wanneer deze te eenzijdig gericht is, ongezond wezen — voor de betrokkene dan.

Maar is de student tenminste veilig, als hij zich van politieke vergaderingen en lezingen (wat men daar dan ook onder verstaan mag) verre houdt en zich tot de Universitaire sfeer beperkt? Ook dan liggen nog overal voetangels. Zelfs bij activiteiten, „in Universitair verband" georganiseerd, met inbegrip van die welke van faculteitsverenigingen uitgaan, moeten de studenten zich hoeden voor alles, wat door de politie een „rechts- of links-extremistisch karakter" kan worden aangewreven.

Welke aantrekkelijkheid heeft het voor een Aziatisch student nog, in deze benauwde ruimte te komen studeren? Wat heeft hij er aan, wanneer hij in Nederland dezelfde uit communistenvrees geboren koloniale (het woord ontglipte niet helemaal per ongeluk onze pen) sfeer terugvindt, waaraan hij in zijn eigen land ternauwernood ontwassen is? Aan wie de schuld, wanneer de stroom van Indonesische studenten zich voortaan liever richt naar andere West-Europese centra, waar nog een frisse wind waait, waar zij zonder angst kunnen kennis nemen van alle in Europa levende geestelijke stromingen, waar zij vrij kunnen discussiëren over actuele Aziatische problemen — waar zij kortom nog iets terugvinden van de oude westerse traditie van geestelijke vrijheid?

Een nog klemmender vraag: zal de Nederlandse Universitaire wereld zich de door een verblind bewindsman gedecreteerde terugkeer tot de donkere Middeleeuwen zonder protest laten welgevallen?

EXLIBRIS

W. DEN BOER, *Benaderbaar Verleden.* Universitaire Pers Leiden, Leiden 1952, 92 blz.

Onder deze gelukkige titel heeft de Leidse hoogleraar in de Oude Geschiedenis zijn gedachten over een aantal kernproblemen der theoretische geschiedenis uiteengezet: de historische kenvorm, historie als vormgeving, het object en de objectiviteit, het subject en de subjectiviteit, het wegen van waarden.

In deze aankondiging zal ik het noch 'verslaan' noch beoordelen. Het eerste zou, in zo luttele regels, aan de schr., het tweede, om dezelfde reden, aan het oordeel en daarmee aan de zaak te kort doen. Bovendien: 'ieder oordeel over anderen wordt uitgesproken om zichzelf te sterken', zegt Adriaan van der Veen zo juist in 'Het wilde feest', en ik heb voor het moment althans aan zelfversterking geen behoefte.

Het komt mij beter voor de zo gewonnen ruimte te besteden aan enkele opmerkingen over een 'detail'-punt, dat ons iets verder kan brengen. Ik doe dit te liever, omdat het mij voorkomt, dat we met Huizinga's 'Wetenschap der geschiedenis', mijn 'In de hof der historie' en dit boekje nu van Den Boer voorlopig voldoende luchtverkenningen bezitten van het betrokken terrein van voldoend verschillende vertrekpunten uit. Ter bevordering van deze tak van wetenschap ten onzent zijn nu veeleer, naar ik meen, beperkte maar diepgaande studies der afzonderlijke problemen nodig, zoals ik er een over het wetmatigheidsvraagstuk probeerde te geven in mijn 'Graal der geschiedenis'. Pas als ook die gemaakt zijn immers, is de tijd voor een eerste handboek, d.w.z. voor een verkenning op kleiner schaal gekomen en kan een begin worden gemaakt met het afpalen en vervolgens met bebouwen der akkers.

Het detailpunt, door ons bedoeld — omvangrijk en complex genoeg nog trouwens — is tegelijk 's schr. meest originele bijdrage tot het historische kenprobleem. Het is het onderscheid, in zijn eerste hoofdstuk gemaakt, tussen het Griekse en het Joodse historische denken. Het eerste, een weten door 'gezien te hebben', het tweede een kennen door wat 'getoond werd'; het eerste eigen menselijke werkzaamheid, ook voor het eigen besef, — het tweede, naar eigen bewustzijn, inspiratie door een hogere macht. Het eerste objectiverend, het tweede participerend; het eerste 'kent', het tweede 'beleeft'.

Ik kan deze onderscheiding aanvaarden, maar meen haar op een bredere basis te kunnen vesten door het oud-Joodse gezichtspunt te zien als voortvloeiend uit het Algemeen Menselijk Patroon (zie mijn 'Arbeidsbegrip in Oost en West', dit tijdschrift van Oct. en Nov. 1952), het Griekse daarentegen als de eerste afwijking daarvan, die op de duur — na de Middeleeuwen — Europa tijdelijk zijn bizondere plaats onder de andere werelddelen zou geven.

In deze opvatting voelde ik mij gesterkt door het aanhoren onlangs van de meesterlijke voordracht van prof. Bruno Snell uit Hamburg, 'Die Grundlagen des europäischen Denkens'. Uitgaande van Homerus' aanroepen der Muze gaf hij van de (feodale) voorstellingswereld van Homerus — precies dezelfde karakteristiek als die Den Boer van de Joodse denkwereld gaf: de mens voelt zich niet in staat zonder hulp van boven de waarheid te achterhalen. Het typisch Europese denken — in mijn terminologie: de afwijking van het Algemeen

Menselijk Patroon — begint dan, volgens Snell, in de (burgerlijke) wereld van de Griekse stadstaten, bij lyrici en filosofen: zij menen dat de mens wel uit eigen kracht de waarheid omtrent zichzelf en de wereld kan vinden — precies hetzelfde derhalve als wat Den Boer van het Griekse historische denken zegt, dat hij omschrijft als een weten-door-zien (ervaring).

Met de tweede originele bijdrage van de schr.: het doortrekken van dit onderscheid tussen objectivering en participering tot in de hedendaagse geschiedschrijving, kan ik derhalve eveneens wel en niet meegaan. Wel meegaan, inzover een combinatie van beide houdingen als een gelukkige omschrijving kan gelden van de houding van de historicus. Niet meegaan echter, wanneer schr. meent daarin een combinatie van Grieks en Joods historisch denken te mogen zien. Volgens mij immers is die participerende houding van oorsprong niet typisch-Joods, maar algemeen-menselijk en werkt zij daarom ook nog steeds, doordat het typisch Grieks-Europese patroon weliswaar een afwijking van dat algemeen-menselijke is, maar dit laatste, althans voorlopig, nooit geheel en nooit overal heeft vervangen.

Heb ik de schr. te kort gedaan met noch al zijn meningen te refereren noch daarover een samenvattend oordeel te geven? Ik geloof: integendeel, doordat ik aan dat ene detail heb laten zien, hoe hij mij op dat punt aan het denken gebracht heeft. 'L'essentiel est de faire réfléchir', zei Pirenne.

J. R.

K. WILLIAM KAPP, *The social costs of private enterprise,* Harv. Univ. Press, Cambridge (Mass.), 1950.

Het is niet de eerste maal, en het zal stellig niet de laatste zijn, dat een poging wordt gedaan om de economische wetenschap, zoals zij in de westerse wereld beoefend wordt, in haar grondslagen aan te tasten. Maar wel kan men constateren, dat de aanval, die William Kapp richt op de gangbare economische wetenschap, zeer principieel is en de geijkte theorieën en voorstellingen op een zeer kwetsbare plek treft.

Ondanks alle ontwikkelingen sinds Adam Smith de economische wetenschap ten doop hield, wordt deze nog steeds min of meer beheerst door de, vaak onbewust levende, wijsgerige voorstelling van een regulerend automatisme in het economische leven. Deze voorstelling leidt er toe, dat nog steeds de neiging bestaat, het al of niet economisch verantwoord zijn van een handeling te beoordelen naar de uitkomst van de particuliere kostprijsberekening van de onderneming Men beseft weliswaar steeds sterker dat deze wijze van berekening allerlei uit sociaal oogpunt belangrijke aspecten van het economisch leven verwaarloost, enerzijds door de baten voor de volksgemeenschap, die uit een onderneming kunnen voortvloeien, buiten beschouwing te laten en anderzijds door veronachtzaming van een reeks van maatschappelijke nadelen van de onderneming, die de ondernemer niet zelf ondervindt. Maar volgens Kapp ziet men deze oneffenheden slechts als bijkomstigheden, die het beginsel niet aantasten en die men door een goede sociale wetgeving en door een complex van Overheidsmaatregelen ter bevordering van de welvaart kan pogen te ondervangen.

De schrijver nu tracht met klinkende getallen aan te tonen, dat de wrijvingen — niet in de kostprijs opgenomen maatschappelijke verliezen — een zodanige betekenis hebben,

dat van de gulden regel (overeenstemming van maatschappelijk belang en ondernemersbelang) maar weinig overblijft. De ondernemer maakt volgens hem zijn berekeningen op grond van een systeem, waarbij hij een belangrijk deel van de kosten op zijn medeburgers en op de maatschappij als geheel afwentelt.

In een reeks uiterst verhelderende hoofdstukjes schetst de schrijver de niet in de kostenberekening van de ondernemer opgenomen verliezen, welke het Amerikaanse volk heeft geleden, als gevolg van de ongelooflijke groei van het particuliere bedrijfsleven, door „wrijvingen" als verontreiniging van lucht en water, erosie veroorzaakt door onoordeelkundig en verkwistend omspringen met de bosreserves, uitputting der bodemschatten aan steenkool en olie, roofbouw op de dierenwereld, in het bijzonder aantasting van de visrijkdom, bedrijfsongevallen, werkloosheid, de sociale kosten van het monopoliestelsel, van een te groot aantal tussenpersonen en van verkwistend transport. Voorts berekent Kapp de verliezen geleden door te snelle afschrijving van kapitaalgoederen als gevolg van de evolutie der techniek, maar omgekeerd ook allerlei aspecten van „frustration of science", dat wil zeggen: maatschappelijk verlies door belemmeringen van het wetenschappelijk onderzoek, voortvloeiend uit de dienstbaarheid van wetenschap aan industrie en uit het octrooistelsel. En dan noemt de schrijver nog niet eens de frustration, voortkomend uit het misbruik van wetenschap voor oorlogsdoeleinden.

De schrijver concludeert, dat de economische wetenschap zich, om haar greep op de sociale werkelijkheid te behouden, tot in haar grondslagen zal moeten herzien.

Iedere poging, om het huidige economische stelsel te verdedigen met behulp van de gebruikelijke kostprijsberekeningen, moet falen daar deze berekeningen juist uitgaan van dezelfde veronderstellingen, waarop het huidig economisch bestel berust, zodat men dan in een kringetje blijft rondraaien.

De schrijver bedoelt met zijn boek blijkbaar niet, een pleidooi te leveren *tegen* het stelsel van het particulier initiatief en *voor* de staatsexploitatie. Wel is zijn boek ook in zoverre leerzaam, daar men hieruit kan zien, dat de gangbare redenering van economisten, dat men ook bij staatsexploitatie onderworpen blijft aan de onwrikbare normen van de kostprijsberekening, een drogreden blijkt te zijn. Natuurlijk, ook een „socialistische" staat zal voor iedere onderneming en voor iedere transactie een nauwkeurige afweging van kosten en baten moeten calculeren. Maar hij zal daarbij de „sociale kosten" niet op derden kunnen overhevelen. Zijn afweging zal, in theorie althans, een zuivere afweging kunnen zijn van maatschappelijk nut en maatschappelijk nadeel.

W. F. W.

PHILIP GOSSE, *Geschiedenis van de zeeroverij*. N.V. Uitgeverij W. P. van Stockum & Zoon, 's Gravenhage; 4 delen à *f* 3.90.

„Het is onmogelijk de geschiedenis „van de zeeroverij van de oudste tij„den af volledig te beschrijven; een „dergelijk boek zou aardig beginnen „te lijken op een complete geschiede„nis van de zeevaart. Op de volgende „bladzijden is daarom alleen getracht „de geographische omstandigheden „op te sporen die de opkomst der zee„roverij hebben begunstigd, haar in „grote lijnen te volgen door haar pe„rioden van bloei en van verval. . . ."

etc., aldus de beginregels van het voorwoord van de schrijver. Het is met name deze opzet die bij een nadere beschouwing toch niet bevredigt: er was in het algemeen ook in het verleden toch wel een duidelijk gevoeld onderscheid tussen de legitieme zeehandel enerzijds en de kaapvaart en zeeroof anderzijds, en de wijze waarop schr., uitgaande van zijn conceptie, de geschiedenis van de Hanze bij dit onderwerp betrekt is dan ook vrij willekeurig.

Dat vervolgens de sociale achtergronden nauwelijks in ernst worden behandeld, doch hoogstens hier en daar worden gesuggereerd, is een teleurstelling voor de werkelijk historisch geïnteresseerde lezer, terwijl ook het achterwege blijven van een beschouwing over de verkoopsorganisatie van de buitgemaakte goederen (het „verlengstuk" van elke zeeroverij) als een manco moet worden beschouwd.

Niettemin heeft dit vlot geschreven boek, waarvan thans drie deeltjes in vertaling verschenen zijn, vele verdiensten, doordat het een in het algemeen slecht gekend en moeilijk toegankelijk onderwerp onder de aandacht van belangstellenden brengt, waarbij de talrijke aantrekkelijke gegevens ongetwijfeld tot verder onderzoek uitnodigen.

Helaas is de Nederlandse vertaling taalkundig niet vlekkeloos, en ten aanzien van de scheepstermen vaak bepaald onjuist, terwijl een enkele historische vergissing (zo wordt Cortez in 1541 gememoreerd als de *toekomstige* veroveraar van *Peru)* nog aan de aandacht van de vertalers is ontsnapt. Voorts ware het m.i. gewenst geweest (ook tot een betere waardering van enkele feitelijke details in dit boek) dat de uitgever niet geschroomd had aan te geven dat het hier gepresenteerde boek reeds uit 1932 dateert.

H. H. W. VAN EIJK.

M. Nijhoff

THE MOTHER THE WIFE

I went to Bommel to behold the bridge
I saw the new one — both the opposite sides
that seemed to shun each other once, but which
now had become good neighbours over tide. —

And after tea, some minutes, lying near
in waving grass, the landscape, far and wide,
filling my heart and head — sounding I hear
out from Infinity a song of pride.

It was a woman and the ship on which she stood
came slowly through the bridge, down with the stream,
she was alone on deck, close to the helm her foot.

I heard her singing, psalms, as in a dream ...
O God, I thought, might that my mother be ...
Praise Him, she sang, His hand is guiding thee.

Vert. AGATHA SEGER.
(Herplaatst wegens misstelling.)

Aan het Maartnummer hebben o.a. meegewerkt:

J. B. CHARLES, geb. 1910, letterkundige te Noordwijk aan Zee, heeft o.a. gepubliceerd: „Ontwaking in den Vreemde" (novelle); „Zendstation" (verzen), in Podium het als boek verschijnend „Volg het spoor terug".

MARCEL COOLE, Vlaams dichter.

WILLEM DE GEUS (pseud. voor W. P. L. Spruit), geb. 1899, zeeman tot zijn 25ste jaar, thans proc.boekhouder der N.V. Philips' Verkoopmij voor Nederland, schreef: „Wilde vaart"; „Piet Hein"; „'t Verloren schip"; „Drijfhout".

MR. G. H. SLOTEMAKER DE BRUINE, geb. 1899, wetenschappelijk medewerker aan het Centraal Planbureau, Den Haag, publiceerde „Is christelijke politiek mogelijk?", „Het apparaat der rijksoverheid".

Aan dit nummer hebben o.a. meegewerkt:

GERARD WALSCHAP, geb. 1898, Vlaams schrijver van tal van romans, o.a. „Adelaide", 1929; „Trouwen", 1933; „Sibylle", 1937; „Houtekiet", 1939; „Zuster Virgilia", 1951.

REMCO CAMPERT, geb. 1929, letterkundige, publiceerde de verzenbundels: „Vogels vliegen toch" en „Een Standbeeld opwinden".

ELISABETH ZERNIKE, dichteres en romanschrijfster, van wie o.a. te noemen zijn: „Het schamele deel", 1919; „Een vrouw als zij", 1909; „David Drenth", 1931; „Morgen weer licht", 1938; „De gast", 1947.

MR. ALI L. COHEN, geb. 1895, advocaat, schreef de verzenbundels „Reflexen" en „Suggesties" en de roman „Eros in Reikjavik".

ARTHUR LEHNING, geb. 1899, wetenschappelijk medewerker aan het Intern. Instituut voor sociale geschiedenis, publiceerde o.a. „The international Association" en in dit tijdschrift „Pax Atlantica" en „Pax Americana?"

WILLEM DE GEUS: GELUK

De redactie stelt er prijs op te vermelden, dat het verhaal *Geluk* in 't vorige nummer werd overgenomen met toestemming van de N.V. Uitg. v.h. C. de Boer Jr. Oorspronkelijk is het in 1941 verschenen in de bundel *Drijfhout* van deze schrijver (mede uitgegeven door het Alg. Ned. Comité 'Onze Marine') als deeltje van de *Anker Serie.* Daar het destijds vrijwel onopgemerkt is gebleven, is het dus thans opnieuw gepubliceerd, hetgeen het naar het oordeel der redactie ten volle verdient.

KENT U REEDS
HET GEILLUSTREERDE BOEKENTIJDSCHRIFT
DE NIEUWE PLOEG
?

Dit blad ontvangen de leden van de Wereldbibliotheek-Vereniging (geringe jaarlijkse bijdrage) geheel gratis, terwijl zij ook nog recht hebben op

VIER BOEKENPREMIES

speciaal voor de leden uitgegeven. Bovendien genieten zij andere belangrijke voordelen bij het aanschaffen van boeken uit het fonds van de Wereldbibliotheek.

Vraagt nadere inlichtingen onder de letters NS bij de Administratie van de

WERELDBIBLIOTHEEK

AMSTERDAM-W.

Zojuist verschenen:

Albert van der Hoogte

HET LAATSTE UUR

Een kroniek
uit het naoorlogse Indonesië
Gebonden f 5.90

Dit boek is niet zozeer een „roman" als wel in de eerste plaats een „kroniek", zoals de ondertitel aangeeft: een kroniek in moderne stijl, geschreven met grote intensiteit. Een document humain, zoals onze letterkunde er slechts weinige kent. Een ieder die belang stelt in de overgang van Indië tot Indonesië, en die bovendien kennis wil nemen van een opmerkelijk schrijftalent, zal getroffen worden door de wijze waarop de auteur van „Het Laatste Uur" zijn uit historisch en literair oogpunt belangrijke stof heeft verwerkt.

Verkrijgbaar in de boekhandel

UITGEVERIJ CONTACT
Amsterdam - Antwerpen

Speciale PEGASUS-aanbieding

Een gebied van ongekende schoonheid gaat voor U open, als U de geschriften leest van de 19de eeuwse Russische democraten Belinski, Dobroljubow en Herzen.

Wij leveren thans:

W. G. BELINSKI

Ausgewählte Philosophische Schriften (o.a. over Pushkin, Gogol e.v.a.)
623 blz. in prachtband f 3,50

N. A. DOBROLJUBOW

Ausgewählte Philosophische Schriften (o.a. over Toergenjew, Gontscharow's Oblomow, Peter I, e.v.a.)
722 blz. in prachtband f 3,50

A. I. HERZEN

Ausgewählte Philosophische Schriften (o.a. Vom andern Ufer)
651 blz. in prachtband f 3,50

BOEKHANDEL
PEGASUS
Leidsestraat 25 - Amsterdam - Giro 173127